

## D E R T I E N D E B O E K

V A N D E

G E L D E R S C H E  
G E S C H I E D E N I S S E N .

V e r v a e t e n d e d e d a e d e n

V A N

K A R E L d e n v i j f d e n K E Y S E R , t i e n d e n  
H e r t o g h v a n G E L D E R , e n t w e e d e n  
v a n d i e n n a e m .

## I N H O U D .

1. **D**E Keyser verbind sich met de Rijk Vorsten tegen Koningh François, ver-  
eenicht sich met Denemarken, ende laekt de Fransse. 2. Bevestigt de  
handelingh van Venloe, ende belooft Gelderland noyt te vervreemden. 3. 4.  
Verdragh tusschen de landen van Cleve en Gelder, ende over andere verschillen  
tusschen den Keyser en Vorst Willem. 5. Des Keyfers nederlaegh. De Turken  
verlaeten Savoye. Toe-rustinghen van den Keyser en Engelsen Koningh. 6. De  
Keyser wint Lutzenburgh, Kamerick, en Ligny. 7. 't Beleggh en over-gaens  
van S. Desir, alwaer René Prins van Oranje om koemt. Sijn graf-schrift. 8.  
Vredes-verdragh tusschen den Keyser en François. 9. Die sijn zoon Karel ver-  
liest. De Keyser in Gelderland op nieuws ingehuld. 10. Stelt binnen Arnhem  
eene Cancellie. 11. Verbintenis tusschen de Nederlanden en 't Rijk. De tooren  
en kerk van Doesburgh af-gebrand. 12. De Vorsten van Saxon en Hessen ge-  
vanghen. Maxmiliaen van Bueren sterft. 13. 14. De Keyser ontbied sijn  
zoon Philips, die in de Nederlanden hoffelijken vword onthaeld, beschonken,  
ende over al bezwooren. 15. De Keyser lief-kooft en roemt die van Nymegen  
en de Gelderse, ende vereert het Ampt van Lingen aen de Gravin van Bueren.  
16. Philips in een steek-spel gequetst. Bloedighe Plackaeten tegen de Lutheraenen  
en Calvinisten. 17. Philips vveder in Spanien. De Keyser met Koningh Henrick  
van Frankrijk ende Maurits van Saxon in oorlogh. Sijne zuster schrijft aen die  
van Zuidveen. 18. Maurits overvalt veele plaetsen, ende brenghet den Keyser  
op de vlught, die den Hertogh van Saxon los laet ende verdraeght. 19. Koningh  
Henrick vermeestert Toul, Meis, en Verdun. Rossen over-rompelt eenighe  
Steden,

Steden, ende stelt Parijs in roeren. De Yssel weder geleyd lanx de vesten van Doesburgh. 20. De Keyser treckt met groot verlies van Metz, verovert ende slecht Teroane. 21. Ook Hesdin; vword by Dorlens geslaeghen. De Franse vwinnen etlyke Vestinghen. Prins Philips trouwt met Marie Koningin van Engeland. 22. Van alles. 23. Over-Yssel stelt sich tegen het Keyserlijk Plackaet van de Dalers. De Iesuyten vut Nymegen verbannen. 24. De Keyser vordert van de Gelderse eene schattingh. Schillinghe tusschen de Hollanders en Over-Ysselse vveghen de visserye. 25. 26. Onrust en sterft in 's Keyfers legber. Dood, aert ende lof van Rossen; in vviens stede koemt Willem Prins van Oranje. 27. 28. De Keyser draeght Nederland en alle sijne Rijken over op sijn zoon, dan de Keyfers kroon aen sijn broeder Ferdinand, ende verhuyst naer Spanien. 29. 30. Inhuldinghe van Arenbergh in Over-Yssel. De Gelderse Cancelly-vvetten verzoet. De Grave van Moers vordert sijn tol ende op-komsten in Gelderland. 31. Verzoek des Koninx, ende des landschaps antwoord. 32. De Franse verliezen S. Quintin ende een grooten slag. Vonnissen tot voordeel der Heeren van Bronkhorst ende van den Grave van Egmond. De Vorsten van Hessen en Nassouw bevreedighd. 33. De Franse ontveldighen den Engelsen Calis en Guynes. 34. Worden by Grevelingen dapper af-gerost. Verspreck van vrede. Knevelaers in Gelderland. 35. Des Keyfers dood en deughden. 36. De Lijf-landers zoeken in Gelderland en elders by-stand. Groote sterft onder de Konin-ghen en Vorsten. 37. Hoofd-stucken op den Ansee-dagh tot Lubeck af te handelen,

KAREL

K A R E L den vijfden K E Y S E R, tienden  
Hertogh van G E L D E R, en tweeden  
van dien naem.



1544. 1. I N den voorsten maend des iaers 1544. heeft zich de Keyser te *Spier* gevonden, ende aldaer de Keur-Vorsten met schier alle de Grooten van Duytland, daer onder ook *Willem* Hertogh van Cleve en Gulich, by den anderen. Op desen dagh beloofden de Standen tegen den Frans-man 4000. ruyteren ende 24000. voet-knechten voor ses maenden op hun buydel te onderhouden; hoewel sy veel lievertot een Turxen stuyr zouden verstaen hebben. Daer behalven had hy wt Italien, Spanien ende Nederland noch andere volken in synen dienst, ende over een gedeelt der zelve tot Veldheeren gekeurt syne voorgaende vyanden *Marien van Rossen* een gebooren Gelders-man, vermaerd in de verleedene oorloghen van 't vaderland tegens den Keyser, neffens *Willem van Furstenbergh*, die menighe iaeren Fransse leeninghe had genooten. Hier by quam ook de Koningh van Engeland met eene byzondere heyr-kraght, te meer, nademaal hy nu na 't af-sterven van *Iacob* den vijfden, een oud bond-genoot en onder-steuner van Vrankrijk, geene schroom en had voor der Schotten in-val, welker hoofd *Marie* noch in de wiegh lagh, noch haer

nummer geen genoeghsaem ontzagh en hadde om de in-zaeten tegens de Engellsse op te bissen, ofte yetgroots te beginnen. In die daghen verdroegh ook de Keyser met den Deenssen Koningh *Christiaan* den drieden, tot ongelooflike vreughd en gerief van de Nederlanders, die door de Belt en Sond met hunne vlooten de korenschuere van Holland, te weeten Polen en Pruyssen, daghelijx bezochten en daghelijx van nooden hadden. Alzoo de Koningh (hoewel onlanx te vooren neffens den Vorst van Gelder en Gulich met den Franssen in verbond getreden) door het af-zenden van gezanten t'eenmael dienstigh vond sich met den Keyser te vergelijken; vooral wanneer hy in bedenken nam, dat de Keyser, na 't onder-brengghen van Hertogh *Willem*, nuin Gelderland den baes speelde, ende Koningh *François* een oneerlijk besteck had gemaekt met den vyand van de Christenen en van 't Christelijk geloof. Men schreef mede, op het aendrijven des Keyfers aen de Switzers, hoe de Keyser den Turxen oorlogh, voor twee iaeren al beslooten, had moeten aen eene zijd zetten, alleen verlet zynde door de moedwillighe wapenen des Koninx van Vrankrijk, door wiens op-stooken ende beleyd de Turk onlanx, de Genuoisse strand voor by zeylende, sich in 't gebied van den Vorst van Savoyen had ingestort, de Stad *Nicy* vermeerstert ende wt-gerooft, die ook noch in de Fransse havens herberghde, loerende op het Slot van *Nicy*, ende op des Keyfers ende 's Rijx landen. Waer over het den Standen groot wonder gaf, dat sy, die zoo wel als de andere Duytse den Turk te schroomen hadden, den Koningh in desen ongoddelijken krijg de hand stuyfden, ende volk toeschickenz biddende, dat zulx doch niet meer en moght gebeuren, ende de knechten weder naer huys ontbooden worden. De Switzers gaven den Standen zoo een bericht, dat sy voor alle dinghen vrede zochten, ende de Koningh om daer toe te raeken bereeds eene bezendingh gedaen hadde, welke met groote weder-waerdigheyd en trotz van den Keyser was verworpen. Voorts waren sy in ervaeringh gekoemen, dat 'er geen Turx valk in 't Fransse legheer en was te vinden. Sy en wisten geen beter raed, dan dat men den Franssen en hunne gezanten vrede ende gehoor verleende: waer toe sy mede na hun beste vermoeghen wilden helpen werken.

2. Op desen Rijx-dagh is de handelingh in 't verganghen iaer voor Venloe in-gegaen, belanghende het Vorstendom van Gelder, by den Keyser vernieuwd, ende met sijn groot zeghel gesterkt, met in-sluytingh van alle de hoofdstucken, welke van hem nde de Vry-heeren, Ridderschap, ende zoo groote als kleyne Steden malkanderen waren gezwooren. Hy deed mede beloften, dat sijne andere aenbuyrende landschappen, als *Brabant*, *Holland*, *Vriesland*, neffens de Steden van 't Sticht van *Utrecht*, ook *Deventer*, *Kampen*, *Zwol* en die van *Groeningen* 't zelve besteck zouden onderteykenen en na-koemen. Daer nevens verklaerde hy met duydelijke woorden, noyt sijne meeningh geweest te zyn ofte te zullen worden, dat gemelde landen van Gelder en Zuyveen t'eenighen tijden zouden over-gedraeghen, ofte van sijnen na-zaeten

1544.

veroreemd en af-gescheyden worden, het ware dan by wterste willen, schenkinghen, op-draghten, verkoo-pinghen, pille-giften, ofte op eenighe andere wijze: maer altoos te willen, dat die geheel ende onverdeylt by sijne erven zouden blijven; onder zulk bedingh, dat de alinghe landschap ende onderzaeten wederom by brieven zouden zeeckeringh doen, van den Keyser en sijne nakoemelinghen in der eeuwigheyd te willen aenhanghen, ende niemant anders, in 't geheel ofte ten deel. Marie des Keyfers zuster ende Stad-houderesse der Nederlanden, daer behalven gewaer werdende, hoe eenighe, na dat Gelderland Keyfers was geworden, daer over wt waren, ten eynde de onderdaenen onder het dexel van zekere geestlijke brieven, door list van de nabuyrige Bisschoppen, aen een wtheems Hof moghten in recht betrocken worden, tegens der gedachter landen gebruyk en vrydommen: liet hier over aen den Onder-Stad-houder *Philips van Lalain* Grave van Hooghstraeten, neffens aen den Cancellaren Keyserlijke Raeden ernstelijke beveelen doen, zulk geenfins te dulden, ende alle Geldersse van zoodanighe Bisschoplijke bezwaernissen en nieuwigheden, gelijk voor heen, vry te houden ende te spreken. In noch een ander hand-veft gebod sy, dat men geene ladinghen ofte aenspraeken van buyten 's lands tegen de in-zaeten van Gelderen zoude gebruyken. De Keyser liet doen mede eene keur maeken om in Gelderland onderhouden te worden, willende, dat de nichten, neeven en zusterlinghen de goederen van hare groot-vaderen en groote moeders, in stede van hare ouders, zouden be-erven, ende de zelve, zoo met haere oomen van vaders en moeders zijd als hare moeyen, gelijkelijken deylen ende aenvaerden; niet anders dan of beyde haere ouders te weeten vader ende moeder noch in 't leeven waren. Dit aldus op den 17. vanden Bloeymaend te *Brussel* vast gesteld; ende door den hooghen Raed met des Keyfers kleyn zeghel bekrachtighd, om veele geschillen en twijffelinghen af te snijden. Laeter in den iaere 1560. is 'er wijders by die van *Nymeghen*, *Zurveen* ende *Arnhem* betaemd, dat ook de neeven de plaets van hare oomen en moeyen van beyde zijden zouden vullen; ende zulk mede verstaen worden van halve broeders en hunne kinderen.

3. Ende nademael in 't verdragh van Venloe mede was bescheyden, dat de Keyser en Vorst *Willem* zouden onder een doen beraemen een † eeuwig verbond; 't welk van weghen den Keyser de Staeten van *Brabant* en *Gelder*, voorts de *Graeffschappen* van *Holland* en *Zutveen* met de *Steden* van *Utrecht*, *Deventer*, *Zwol*, *Kampen* en *Groeningen*; ende van weghen *Herzogh Willem* de *Stenden* van *Gulich*, *Cleve*, den *Bergh* ende der *Mark* aen d'andere zijd binnen vier maenden zouden van waerden houden ende met haere zeghelingh sterken: zijn hier toe wt den naem van *Burgondien* gemaghtighd *Lodewijk van Vlaenderen* Heer van *Praet*, *Ridder* van 't *Vlies*; *Nicolaes Perenot* Heer van *Gránvelle*, *Overfte Raed* en zegel-waerder des Keyfers; *Lodewijk van Scherre* en *Vigle van Zwichem*, d'een hoofd en d'ander een lid-maet van den heymelijken Raed; ende, wt den naem van *Willem*, *Ian Gogreve* *Cancellae*r; *Klaes van Harve*, *Droft* tot

† Geheeten gemeenlijken de *Concordaeten*, in de *latynse* taal ontworpen; ende by onsen *Schrijver* over-geslaeghen.

*Gelekirchen*; *Iurien van Bonen Droft* in de *Wetter*; *Henrick Bairs*, gezeghd *Oly-slaegher* met *Ian Faltemeyer* beyde *Wet-geleerden*, ende *Ian van Essen* *Rentmeester*; die op den tweeden van den *Louw-maend* dese *hoofd-stucken*, op het behaeghen van hunne meesters, binnen *Brussel* hebben ontworpen: Dat 'er voortaan, ongekrenkt den *Venloeffen* handel, tusschen beyde zijdsse erf-landen en onderzaeten zoude zijn eene, altoos duyrende verbintenissen oprechte vriendschap; zulk dat d'een d'ander alle eer en hulp zoude bewijfen ende des anders hinder en leed na vermoeghen af-weeren. Dat beyde Heeren met hun erven malkanderen by geene gelegenheid en wt geene oorzaak vede ofte vyandschap zouden aendoen noch laeten aendoen, in 't heymelijk ofte openbaer, zelve ofte door andere; dan veel eer alle after-deelighe aanslaghen en wervinghen voort ter goeder trouwen ontdekken en helpen verbreeken: noch des anders vyanden eenighe hand-sterkingh ofte gunst doen, door aenraeden, by-zettinghe van wapenen, lijfnood-durft, door-tocht, dienst van onderzaeten ofte andersins. Dat de bond-genooten, zonder ander geleyde ofte oorlof, over en weder veyligh zouden verkeeren en handel drijven op gewoonlijke tollens; ende tot dien eynde de wegen allenthalven werden gevrijd; ende de straetschenders ook, zoo 't noodigh ware, tot in des anders gebied na-geiaeghd en aengegreepen; mits dat menze dan moest leveren in 't geweld van den *Richter* van de plaetz, om zonder genade, wt-stel ofte quijt-scheldingh, anders dan met beyde Heeren toe-stemmen, gerecht te worden; t'zaemen met den geenen die ze hadden gehuys-veft ofte geberght. Dat ook alle euvel-daeders, de straffe des bloeds ofte des doods verdient hebbende, geen vrydom ofte toe-vlught in des anders gehuchten en zouden vinden; dan op het begeeren van dees ofte geen Vorst tot behoerlijke straffe werden overgezonden. Zoo 'er oyt tusschen beyde Vorsten ofte hunne erven, ofte tusschen de Vorsten en des anders onderdaenen, twist ofte onverstand moght rijzen, die zoude zonder wijder beroep ofte weder-zegghen vereffend en geslecht worden door vijf zeghs-mannen, voor dienstijd van hunner Heeren eed te ontslaen, ende aen wederzijden te kieseren na den inhoud van de voorwaarden op dit stuck beraemd. Dat d'een met des anders inzaet yet hebbende wt-staen, de aenleggher het gericht van den verweerder zoude hebben te volghen, ofte daer het twistighe goed was geleeghen. Ende indien 'er alsdan, het ware in val van recht, weygheringh, langhe draelinghen ofte niet, noch eenighe haperingh overigh bleef, die zoude staen tot de eyndelijke wt-spraak van de vijf scheyds-luyden; zonder dat d'een bond-genoot d'ander vermoght te bezetten ofte te bekommeren; eens yeders schuld en eyghen misdaed hier in wt-bescheyden; ende in alles onverkort het recht der leen-banken.

4. By zoo verre oyt in der bond-vrienden erf-landen eenighe vyandlijke in-breuken en over-greepen wierden gedaen; alsdan zoude de ander, op het verzoek en redelijke onkosten van den nood-lijdenden, op staende voet zoo veel volx op de been brenghen als hy immers konde: ende of de helper in zulk een geval over-last ofte hinder quame te lijden, zoo zoude d'ander bond-genoot yrede noch verdragh maeken, dan met volkoemen

1544. „ volkoemen believen en vernoevingh vanden be-  
 „ leedighden : gelijk sy ook niet en vermoghten  
 „ met yemand eenigh verbond ofte over-komst te  
 „ sluyten tot malkanders after-deel. De Keyfer  
 „ zoude het Vorstendom van Gelder noyt aen  
 „ anderen over-zetten, ten ware al voorens de  
 „ nieuwe Heer, eer in sijn werkelijk bezit te tree-  
 „ den, als mede de Banner-heeren, Ridderen en  
 „ Steden des lands dese over-draght met hun zeg-  
 „ ghel en eed hadden gestand gedaen. Dat eyn-  
 „ delyken alle t'zaemen-rottinghen en tochten  
 „ van heer-loose krijghs-luyden gemeyner-hand  
 „ by klokken-slagh zouden werden vervolghd en  
 „ geweerd. Dit verbond, als streckende meest tot  
 „ beschermingh, zoude het recht van 't Roomsse  
 „ Rijk in geenen deel krenken. Dit gedaen zyn-  
 „ de, hebben daer na de Staeten van Gelderland  
 „ dese hoofd-stucken door het aenhanghen van  
 „ hunne zegelsten vollen bevesticht; alste wecten  
 „ Iooft Grave van Bronckhorst Heer tot Borkuloe,  
 „ ende Oswald Grave van den Bergh Heer tot  
 „ Byland, van weghen de Banner-heeren : ende,  
 „ wt den naem van de Ridderschap, *Willem van  
 „ Gent tot Loenen, Iooft van Bommel, Diderick  
 „ van der Lip Heer tot Gribbenfurt, Alard van  
 „ Ghoer tot Kaldenbroek, Christoffel van Munster,  
 „ Willem van Baer, Henrick van Middachten ende  
 „ Segher van Arnhem*: neffens den Raed van de vier  
 „ Hoofd-steden. In 't bysonder † verdroeghen  
 „ doen ook beyde Vorsten: Dat Keyfer *Karel*  
 „ op het Vorstendom van Gulich geen recht meer  
 „ zoude voor-wenden, ende zoo wel Hinsbergh  
 „ als Sittard weder af-treeden. De verstreckte  
 „ 26036. goud-guldens zoude de Keyfer weder-  
 „ langhen, maer niet de 42000. guldens eertijds  
 „ tot behoef van *Maxmiliaen* in den oorlogh ver-  
 „ schooten. Het Slot van *Ravesteyn* zoude geslecht  
 „ worden, ende de Keyfer den eygendom en wed-  
 „ der-inloffingh van *Wassenbergh* laeten vallen.  
 „ *Udem, Herpen, Ravesteyn* en *Wijnendael* zoude  
 „ *Willem* van den Hertogh van Brabant te leen  
 „ ontfanghen; als mede de helft van de Heerlijk-  
 „ heeden *Millen, Gangelt* en *Vucht*, blijvende de  
 „ overighe helft vry van den leen-band. De Keyfer  
 „ zoude sijn op-spraak op *Bruggen, Dulken* en *Ran-  
 „ derode*, ende het recht van vooghdij ofte beschtut-  
 „ tingh over de Stad *Aken* quijt-schelden; doch  
 „ *Hertogenrade* wederom moeghen vry koopen.  
 „ De ontruymingh van *Wachtendonck, Schuylenborgh*  
 „ ende van 't kerpsel † *Angerlo* by *Doesburgh*,  
 „ de oprichtinghe van den tol te *Gennep*, ende het  
 „ geschil over den Rhynissen weerd, wierden  
 „ gespaerd tot eene naerdere by-een-komst; als  
 „ mede de zaak van *Born, Sittard, Susteren* en  
 „ *Montioye*. Daer en boven heeft de \* Prins van  
 „ Oranje *René* eerst binnen *Nymegen* ende vervol-  
 „ ghens door 't gantsse land doen af-kondighen,  
 „ dat sich niemand zoude onderwinden met eeni-  
 „ ghe op-roerighe (zoo hy ze noemt) verdoemde  
 „ nieuwe leer en ketterij te bezoedelen; ofte sich  
 „ ook met de leeraers en wt-stroyers van de zelve  
 „ te vermenghen; dan vast blijven by 't geloove  
 „ 't welk veele honderd jaeren herwaerts in de  
 „ kerken was geleerd; alles op hooghe straffen  
 „ den over-treederen op te legghen. Zoo was de  
 „ Keyfer aen alle kanten vast doende, om het  
 „ ontsloopte ende door geduyrige baeren van

oorlogh en veranderingh gewentelde Gelder-  
 land met nieuwe keuren en verbintenissen in  
 vaste rust te stellen en te verquicken: aengefien  
 nu alle de Nederlanden onder eenen Erf- heer  
 stonden, zijnde ook te gelijk Keyfer in 't Rijk;  
 ende rechtvoort met de naest-aengrensende ge-  
 westen van Cleve en Gulich door een nauwen  
 strick van vriendschap waren vereenighd. De  
 Cleeffse hebben korts daer na voor de Keyfer-  
 lijke Raeden tot *Arnhem* weder op-gehaelt hun-  
 ne oude vorderingh weghen het kerpsel en broek  
 van *Angerlo*; waer over zedert de tijden van  
 Hertogh *Arnald* zoo menighmaelen was ge-  
 kraekeld en gehandeld. Dan by die van *Does-  
 burgh* is hier teghen in den Lente-maend een  
 schriftelijk bericht over-gelanghd, ende in de  
 zaek zoo veel gewerkt, dat die in vriendschap zy  
 gesleeten, ende *Angerlo* onder het Ampt van  
*Doesburgh* verbleeven.

5. Daer na is 'er tusschen de Keyfersse en  
 Fransse by *Carignan* in Piedmond een vreeselijk  
 hoofd-treffen gehouden, alwaer by de 12000.  
 mannen meest Duytse aen des Keyfers zijd zijn  
 gestruykeld, daer en boven meer dan 2000. ge-  
 vanghen, ende over de 600. Spaeniaerden; met  
 after-laetingh van 14. stukken geschuts ende 30.  
 veld-teykens. De plunderagie was groot en  
 onwaerdeerlijk. De Fransse hadden in hun linker  
 vleughel mede geen kleynen af-breuk geleeden.  
 De Savoyard hier over met vrees en after-den-  
 ken in-geuomen, braght wederom op den Rijx-  
 dagh te *Spier* heftighe klaghten in tegens den  
 Frans-man, ende smeekte te gelijk om hulp, voor  
 al dewijl men bangh was, dat de Turxe *Barbarossa*  
 met syne vloot zoude om-keeren tot het beleggh  
 van 't Slot van *Nicy*. Dandees is, ofte door aen-  
 raeden van Koningh *François* ofte om andere in-  
 sichten, korts daer aen weder vertrocken, niet  
 zonder quellagie van de plaetsen en in-zaeten  
 onder het Rijk ofte den Keyfer behoorende.  
 Men zeght, dat hy twee ofte drie scheepen vol  
 gevangens, meest wt-geleefene ionghmans en  
 maeghden, by hem hadde, welke den Keyfer  
*Soliman* tot een geschenk waren toe-gedacht,  
 doch van den Onder-Koningh van Sicilien hem  
 ontiaeghd, ende weder naer huys gezonden.  
 Aen d'andere zijd had de Keyfer alles tot sijn  
 Franssen tocht gereed gemackt. Over de Duytse  
 schaeren stonden verscheide Veld-heeren: *Mau-  
 rits* van *Saxen* ende *Albert* van *Brandenburgh* over  
 de ruytery: over het voet-volk *Willem* van *Fur-  
 stenburgh* ende *Koenraed* van *Hessen*: dees in de  
 Italiaensse, ende geen in de Fransse oorloghen te  
 vooren gebruykt. Onder dese vier Duytse  
 benden waren mede gerekend de Nederlan-  
 ders, waer over *Rossem* voor een deel te gebieden  
 had: andere stellen ze byzonder, ende tot haer  
 Overste *Maxmiliaen* Grave van *Buyren*, een mild  
 en groot-moedigh Heer. Behalven nu de Spaen-  
 iards en Italiaenen. De Koningh van Engeland  
 had mede, na sijn † voorigh verspreck, etlijke  
 troppen op den Franssen bodem over-gescheept,  
 ende den Hertogh van *Nordfolk* met een hoop  
 volx geschickt na 't Nederlandse legher, 't welk  
*Monstreul* in *Picardien* hield beslooten: met de  
 overighe maght gingh hy zelve de Stad van  
*Bologne* te water ende te land belegheren. Hoe-  
 wel de Paus *Clemens* de zevende in dese bond-  
 genoodschap van den Keyfer met Koningh

† *Tesnach. in Gulielmo.*

‡ *Malé Angerogam vocat Tesnach.*

\* *Ex charis Doesburg.*

† *Siet op het eynd van 't 12. Boek.*

544.

*Henrick* geen grooten smaak en had; als de welk over ketterye verdoemd en van de Roomse kerk was af-geweeken, ende den iaerlijken *Peters* penningh syne Heyligheyd had wt den neus gestreeken. Boven dital had de Keyser op desen tijd meerder ruymte van geschut by de hand, als oyt voor desen.

6. De Keyser dan van *Spier* op-treckende, ende voor heen gebooden hebbende dat men, om Gods zeghen wt te locken, door het Geldersche Vorstendom drie weeken langh in de kerken alle weeken eens omdraght zoude doen, nam een opzet vande Stad van *Lutzenburgh* voor eerst weder te bemaghtigen: welke hem by den Hertogh van *Orleans* ontnoomen, daer na sterk gemaekt, ende van behoefrigheeden redelyken wel was voorzien. Dan de bezettingh daer binnen wierd geoordeeld nauwlijx bestandigh te zijn om een langh-wijligh beleght wt te harden, ofte zoo een rommel van een Stad te bewaeren. De zaak is ook effen zoo wt-gevallen. Want de Keyser ofte sijn Veld-heer den vyand door sijn spoed verlokende, de Stad na anderhalven maend belegeringhs sich gehoorzaam heeft gemaekt, ende over de 70. zoo groote als kleyne kopere stucken daer binnen gevonden. Daerna is de Keyser, die te *Mets* een luttel had stiel geleeghen, door het Ardennisse bos en over de *Maes* recht toe naer *Kamerick* getooghen, maekende door het planten van stucken en op-werpen van werken gelaet van eene ernstighe belegeringh. Die van binnen hier door vertzaeghd gaven sich na vier daghen in sijn geweld. Over het onverwacht verlies van deze twee Steden waren de *Fransche* niet weynigh beteuterd; sonderlingh nademael de Keyser met zoo eene vervaerlyke maght op hun bodem om-zwierde, eer de *Switzers*, daer sy zoo veel werx van maeken, de vaendels oprichtende sich noch eens tot de reys gestelt hadden; ofte wt zorgeloosheyd des Koninx, ofte om de taeye betaelingh van syne rent-meesters. *Gonzaga* ruckte daer na met sijn legher voor *Ligny*, ende, om den vyand geen aeffem te geeven, beschoot de muynen geftaedelyken aen vier hoeken, zoo dat de Stad hier ende daer open ende als met de billen blootlagh. Ende alhoewel de *Graven* van *Brienne* en *Roffigny* alle bedenkylike weer deden; zochten sy nochtans in 't laetste, om de wterste plaeghen te ontgaen, middelen van verdragh, dan en konden niet anders bedinghen, dan dat sy alle, van 't bloote leeven verzeekerd, het overigh zouden stellen aen 't believen van *Gonzaga*; die in de Stad koemende, de gemelde *Graven* met den Heer van *Eschbenay* door het recht van oorlogh gevanghen stelde, ende, om hen zwaerdere los-penninghen af te snuyten, hier ende daer in 't byzonder op de Keyserlyke Sloten liet hechten. De Keyser heel op sijn schick zijnde dat hy de *Fransse* noch niet op haer sprongh en vond, liet het legher op de nabuyrige Stad, in rijkdom en vastigheyd wt-muytende, aentrecken, met naemen *S. Desir*, geleege in *Champagne* op den stroom de \* *Marne*. Koningh *François* aldoen ontwaekende ende sich van drie verscheyde vyanden, den Keyser, het Rijk ende den Engels-man op verscheyde plaetsen zoo hard siende aengegreeten; deed allenthalven volk op-lichten, om wijder in-breuk van de Keyserlyke te beletten, verzaemelende syne maght van oorlogh omtrent *Iallon*. Aengesien de *Switzers* bereeds onder wegghen waren, nef-

\* *Marne*.

fens 6000. *Grifons* ende 6000. *Duytse* te voet, over alle welke *Nevers* het gebied was hebbende. *Enguien* schickte mede wt *Piedmont* 12000. *Fransse* en *Italiaenen*, zoo dat des Koninx maght in alles 40000. voet-knechten ende 6000. ruyteren konde wt-maeken.

7. Van des Koninx wegghen had binnen de Stad het bestuer, de voorighe voor-vechter van *Landrechy*, de Heer van *Landes*, met den Heer van *Sancerre*. De *Spaeniards* deden zulk een geweld, dat de muynen elders door het schieten in duyghen vielen, ende twee steene toorens neder-stortende de graften alzo toe-vulden, dat sy sich vermaeten de Stad te beklimmen, eer de *Fransse* daer tegens een binnen-dam konden vaerdigh hebben. Dan de *Overfte* toonden sich zwaer-hoofdigh, bemerkende dat de Stad met een kleynen heuvel steyl op-gingh: welke alzo quaelijken voor hen was te beklauteren, konden zy ook niet dan met groot ongemack en gevaer den vyand een slag aenbrengghen. Alshier over de Keyserlyke aen den voet van de graft een steuwighen en vier-kantighen dijk op-wierpen, op de wijze van een tooren ofte kasteel, is 'er van de belegerde daer tegens een gelijk rondeel op-geworpen; waer wt die van buyten merkelijke schade gevoelden. Onder dit is het gebeurd op den 14. vanden Hoy-maend, dat *René* Prins van *Oranje* en Stad-houder van *Gelderland*, by geval is koemen te struykelen: een man om zyne trouwigheyd en ongemeyne gaeven by den Keyser en al de wereld zeer lief-taeligh. Want wanneer hy op de kant van de graft *Gonzaga* was gaen bezoeken, ende *Gonzaga* hem eers halven syne plaets vergoft; is 'er onlanx daer na een koghel wt de stucken met zulken kragt tegen den dijk aengevlooghen, dat de verspreyde kluysten den Prins op sijn schouder een doodlijke wonde aenbraghten. De Keyser heeft hem de eer gedaen van sijn minnelijk bezoek, ende hem in den laetsten nood omhelzende, ook in 't gesicht van zoo veele omstanders ongeveynsde rouw-traenen sich laeten ontvallen. Voor sijn sterf-uyr (alzo hy twee daghen krank lagh) stelde hy, met des Keyfers goed-duncken, tot een erfgenaem van alle syne nalatenschap, vermits hy geene leevende geboorte after en liet ende op dat het goed aen den zelven stam moght blijven, sijns broeders zoon *Willem van Nassouw*, naderhand Stad-houder van *Holland*, ende grond-leggher van de *Nederlandsse* vryheyd, die doeneerst naer sijn dertiende iaer toe-gingh. Daer na liepen de *Spaeniards* storm, die van 800. ruyters hervat wierd, ende ten laetsten ook van de *Duytse*. Maer siende, dat zulk weynigh ofte niet tot de zaak en hielp, beval de Keyser op te houden, missende in dese aenvallen over de 700. kloeke gasten; daer de *Fransse* niet over de 200. voet-knechten ende 40. ruyters hadden verlooren, behalven den Stad-waerder den Heer van *Landes*. Daer na nam de Keyser een besluyt, van de belegerde door hongers-nood ende met de langhe roede tot het over-geeven te noodzaeken; tot dat *Sancerre* al het ongemack en de nacht-braekery moede zijnde, de *Vestingh* op zekere voorwaarden heeft in-geruymt. Het lichaem van Prins *René* (die van den Keyser gesteld was tot opper-bewind-hebber niet alleen van *Holland*, *Zeeiland* en *Vriesland*, maer ook van *Gelderland*) wierd naer *Breda* gevoerd ende aldaer met by-

kants

1544- kants dit op-schrift begraeven: René van Nassou, Grave van Vienne, verciert met alle Vorstelijke deughden, heeft, na't onvruchtbaer af-sterven van Philibert van Chalon Prins van Oranje, door plaats-vullingh \* des zelfs ervenis aengevaert; zynde, om sijne zonderlinghe kryggs-weetenschap ende andere gaven zoo van lichaem als gemoed, altoos zeer bemind en gesien geweest by Keyfer Karel, ende van hem gekoozen tot Stad-houder schier van geheel Nederland. Heeft in echt gezeeten met Anne dochter van Antonis Hertogh van Lotringen, Calabrien ende Bar; ook verscheyde denk-waerdighe oorloghen met geen minder dapperheyd als voorspoed, zoo in de landen van Gelder en Gulch als Vrankrijk; helpen voeren; blijvende eyndelyk op het 32. ier sijns ouders voor S. Desir. Daer na volght: Onse aller-soetste Prins hoewel hy in een oogeblick is om-gekoemen, leeft nochtans in den hemel voor het eeuwige aenschijn van God, ende zal, vermits sijne over-deftighe deughden en daeden, in de gedachten der nakoemelingen noyt versterven.

8. Als daer na Koningh François de zwac-righeeden en plaeghen van den oorlogh te deegh over-woogh, zoo de Keyfer en Engelsman voortaan een lijn treckende bleeven: is'er aen weder-zijden een verspreck gemaakt van vrede: ende zulx des te lichter, vermits te voo-ren Gabriel Gufman, een Monick wt Spanien, door de Koningin van Vrankrijk Eleonore aen haer broeder den Keyfer af-geschickt, met sijn broeder Martin Gufman des Keyfers biecht-vader het ijs bereeds had gebrooken. Onder dit zond de Keyfer sijn Raed Anthonis Perenot zoon van Granvelle aen Koningh Henrick van Engeland, die doen Boulogne een Franse zee-stad met geweld aenvocht, om hem van den voor-geslaeghen dan noch ongetroffen vrede-handel naerder te berichten. Henrick eene vaste hoop hebbende van de Stad eer langh te ver-meesteren, gaf tot antwoord, zulx wel te moeghen lijden, indien maer de Keyfer het ionghste verbond onder een op-gericht niet te buyten gingh. Hier op zijn Gonzaga en Granvelle ge-last, zich met de Franse gezanten Annebout Zec-Oversten van Vrankrijk ende Karel Nulley meester der verzoeken, wijder te bespreken. Ten laet-sten is te Crespy in't gebied van Soissons op den 18. van den Herft-maend de vrede gekoppeld, tot gelijke vreughd en gemack van den Keyfer ende Koningh: van den Keyfer, dat hy zoo een gevaerlijk werk met eeren had af geleght: van den Koningh, dat hy Vrankrijk van zulken ver-vaerlijken oorlogh en van de geesselende roede had verlost. De voor-waerden Gelderland be-treffende waren schier dese: Koningh François zoude sijn vermeynd aentael op Gelderlanden't Graef-schap van Zuurveen aen den Keyfer en sijne erven in't geheel ende voor altoos over-laeten: ende ins-gelijcx de Keyfer alle sijne voor-wendinghen op eene van de landen welke de Koningh op dien tijd bezat, wt-genoomen op het Hertoghdom van Burgondien, en het gebied van Auxonne, ende eenigh recht van opper-hoogheyd op S. Laurens, het Graeffschap van Mascon, Auxerre, ende Bar aen de Seyne, waer van men t' sijnen tijd in't byzonder zoude handelen. De Koningh zoude aen den Keyfer behoorlyke brie-ven leveren, ende daer by betuyghen, dat Iohanne dochter van Henrick d' Albret Koningh van Navarre in het houwelyk met Vorst Willem van Cleve niet en bewillighe, noch oyt bewillight en hadde. De Geldersse en andere Neder-landers in Vrankrijk

niet gebooren, zouden hunner maeghen ervenissen in't geheel aenvaerden, ende de onrechmaetighe en wreede † wet van de buyten-landers van nu af op-houden. De Keyfer en Koningh François zouden hunne oude kraekeelen eenmael wt goeder herten af-legghen; ende de Keyfer, in teyken van goede zucht, sijne dochter de zuster van sijn na-zaet Koningh Phi-lips, aen Karel van Orleans ten wyve geeven, ende met haer tot eene houwelyk gift, de Neder-landen; ofte, indien de maeghschap hier in den wegh was, in stede van sijne dochter, de dochter van sijn broeder Ferdinand, ende met haer het Vorstendom van Mi-lanen, met vergunningh van acht maenden tot sijn beraed.

9. Dese vrede baerde by alle menschen eene ongelooflijke vroolijkheyd: hoewel veele van des zelfs duyr wan-hoopen; gemerkt de Keyfer daer by beloofd had't geen hy niet en scheen te zullen naekoemen. Want een van beyde houwe-lijken geluckende, was hy gehouden ofte de Neder-landen ofte Milanen af te staen. Maer hoe vermoght hy Nederland op een ander over te zetten, die by versien eed verplicht was een gedeelt van't zelve, te weeten ‡ Gelderland, van het voordere lichaem noyt te zullen af-scheuren? † En was ook niet te vermoeden, dat een Heer van zulke deftigheyd en trouw syne beloften eenighsins zoude in sijn hals haelen. Doch des Keyfers geluck heeft dit gedronghen ofte roekeloos verdragh buyten alle hoop en gissingh noch ten besten doen af-loopen. Alzoo Karel van Orleans, wanneer hy op't volghende ier met sijn vader en broeder inde weer was om de Engelsse wt Boulognen te verftooten, binnen weynighe daghen van het sinet-vuyr, als een nieuwe bloem door het ontijdigh onweder, is wegh-genoomen, op het 22. ier sijns ouders; tot onwtspreckelyke hert-zeer van François, die neffens zoo een lief pand nu ook alle hoop en recht verloren had, van de Nederlanden ofte Milanen (waer om zoo langh van hem was getwift en geoorloghd) oyt zonder bloed en kosten te bekoemen. De Keyfer onder dit bin-nen Utrecht stil houdende, ende het getal der Ridderen van't gulden Vlies aldaer vol mae-kende, zond onlanx daer na in de Pinxter-da-ghen syne zuster de Koningin Marie naer Gel-derland, om alles te richten ende den verschillig-ghen eene vrede op te legghen. Daerna heeft hy, aenden Duytsen oorlogh alle syne zinnen te kost legghende, schier het gantse ier met geld-middelen te zoeken toe-gebraght: ver-geetende middeler-tijd niet, den synen ende voor al den Gelderssen den vrede handel met Vrank-rijk mede te deylen, als mede sijn voorigh besteck met den Vorst van Cleve te vernieuwen ende te bevestighen: met verzoek, dat die van Nymegen, neffens de andere Steden en Standen, den af-stand van den Franssen Koningh op de landen van Gelder met hem wilden gestand doen. Ten laetsten zeyde hy voor goed te kennen den eed die den Staeten was af-genoomen by den Prins van Oranje gezeeghender gedachtenis, ende des zelfs in-huldigh op synen naem geschied. Hy verklaerde ook, dat hem zeer lief en aengenaem waren die 300000. goud-guldens, by den

† Le droit d'Aubeine, jus albinatus, de quo accuratè Nic. Burgund. ad Consuet. Flandr. & alij.

‡ Siet op het tweede hoofd-stuck deses Boex.

1546. Staeten in-gewillighd, betuygende, zulx niet te zullen strecken tot nadeel van het verdragh van Venloe. Daer na is hy zelve in den aenvangh des iaers 1546. van Utrecht op Gelderland vertooghen, allenthalven met diepe eerbiedingh en veele geschenken gewillekomd, ende binnen *Arnhem*, *Zurveen* en *Nymegen* voor Hertogh en Grave prachtelijken in-gehuld. Wt Gelderland nam hy syne reyse op *Maestricht*, ende zoo door *Lotringen* naer *Duytsland*, maekende binnen *Regensburgh* een begin van den Rijx-dagh. Naderhand voerde hy, op het aenstoocken vanden Paus, een bitteren † oorlogh tegens de verbondene Vorsten en Steden in *Duytsland*, wt haet en in-sicht van haeren Godsdienst; oordeelende de maght van 't Christendom tegen den Turk mank en onbestendigh te zijn, zoo langh *Duytsland* van binnen ziek en ontroerd was; waer van ende van de wreede en langh-wijlighe gevanghenis der Vorsten van *Saxen* ende *Hessen*, als meest wt-heemse dinghen, wy hier geen langhe morghen-spraek willen houden.

1547. 10. Op het begin deses iaers zijn door den dood wt de leevende wegh-geruckt de twee maghtigste Koninghen *François* van *Vrankrijk* ende *Henryck* de achtste van *Engeland*, dien het aen de wille noch aen de maght en zoude ontbrooken hebben (waren sy langher in 't leeven gebleeven) des Keyfers trots ende hollende over-winninghen in *Duytsland* te stuyten. Op desen tijd heeft de Keyser, na syne voorgaende toe-zeggingh ende op het vermaen der Staeten van *Gelder*, wt sijn naem binnen *Arnhem* een Stad-houder, Cancelaer, ende hooghen Raed, die kennis hadden van des lands keuren, beschiedt; bepaelende met een, wat den Cancelaer, Raeds-heeren, ende hun Schrijver ampts halven toestond te doen; hoe veele uyren sy yeder dagh de vier-schaer moesten bekleeden; dat mede de Stad-houder, als 't hem gelegghen quam ende de zaak vereyschte, dese vergaderingh zoude moeghen bywoenen. Alle voor-vallende geschillen zouden door den Stad-houder, ofte, in sijn af-wesen, door den Cancelaer den Raeds-heeren worden voor-gesteld, om sich daer op te beraeden ende hun goed-dunken te zegghen. De † versoeken, bewijs-stucken der dingh-taelen, ende diergelyke zaeken van gevolg zoude men scherpe lijken na-sien, in 't openbaer opleesen; ende, na dat by den Stad-houder ofte Cancelaer zulx was gelessen ende hen allen aengediend, eens yeders meeningh af-vraeghen, ende na de meeste stemmen vonnis vellen. Maer indien 'er zwae-righeyd viel over de \* stemminghe, moght de Stad-houder ofte Cancelaer op nieuws by stemmen omvraeghen ofte de zaak wt-stellen tot een ander tijd. Daer tegens was des Hof-schrijvers last naerstelyken toe te luysteren, ende eens yeders gevoelen op te teykenen, tenminsten het geen 'er beracmd was op het wit te stellen, doch niet eerder in 't net, dan het by den Cancelaer en d'andere naerder was over-sien ende gelessen. Voor 't laetste wilde de Keyser een yegelyk vermaend hebben, dat, behalven andere dinghen tot de landen ofte der zelver paelen behoorende, de Cancelaeren Raeden het besteck van *Venloe* in alle deelen zouden onderhouden, ende doen onder-

houden; voor-behoudens hem de maght om het voor-verbaelde te vergrooten, te verminderen ende te veranderen, na dat hy ende sijne na-zaeten als Hertoghen van *Gelder* ende Graven van *Zurveen* tot oorbaer der onderzaeten dienstelijx zouden vinden. Ende zoo voort. De \* naemen der Heeren die doen den stoel van den hooghen Raed hebben betreden, zijn dese: *Philips van Lalain* Grave te *Hooghstraten* Heer tot *Schorisse*, Stadhouder des Voortendoms; *Adriaen* † *Nicolaessen*, Cancelaer; *Christoffel* Grave van *Moers*; *Jacob* *Piek* Heer tot *Ysendoorn*; *Ian van Wijtenborst* Heer te *Horft*; neffens dese Wet-geleerde, *Ian* *Straeten*, *Ian* *Stalbergh*, *Ian* *Gillis* ende *Ieroon* *Larijn*; *Kyaneveld* *Momber*, *Goert* *Pannekoek* *Onder-momber*, ende *Baptista* *Bertij* *Hofschrijver*, die echter naderhand beroepen zijnde tot *Geheym-schrijver* van de Stad-houderisse *Margriet*, plaets heeft gemaekt aen *Timon* *Roos*. Doch vermits de gezeyde wet, alseen gespannen rijgh-snoer, in veele deelen aenstootelijk was het verdragh van *Venloe* ende der lander oude vryheeden; heeft de landschap, om dese gebreken te heelen, veele klaghten en bezendinghen aen 't Hof te *Brussel* gedaen, ende naderhand, de Spanse heerfchappy verzworeen hebbende, eene nieuwe keur op een anderen voet doen beraemen.

11. Daer na hield de Keyser binnen *Augsburgh* een wel-verzochten Rijx-dagh, alwaer hy ook aen *Maurits* van *Saxen* met behoorlijke pracht in handen gaf de wapens van het Keur-Vorstendom *Saxen*, in 't gesicht zelfs van *Hans* *Frederick*, die te vooren by *Wittenbergh* sijn eyghen land had moeten af-zweeren, wt-genoomen alleen *Wijmeren* ende eenighe andere plaetsen. Op desen Rijx-dagh maekte de Keyser een nieuw verbond met de *Duytse* † *Stenden*, beloovende voor hem en sijnen erven, als Vorsten van *Nederland*, van weghen *Gelderland*, *Zurveen*, *Utrecht*, *Over-Yssel*, *Groeningen* en 't gebied van *Linghen*, die van ouds het *Rijk* plaghten te erkennen, zoo veel aen 't *Rijk* te zullen op-brenghen, als twee Keur-Vorsten; niet wt eenighe voorgaende schuld ofte verbintenis (gemerkt gemelde landschap-pen, met den blooten naem alleen onder 't *Rijk* staende, des *Rijk* lasten te helpen draeghen niet gewoen ofte gehouden en waren) maer wt onbedwonghen wil en loutere goet-gunstighbeyd; ende zulx zoo in 't by-zetten van gereede penninghen als van voet- en paerde-volk; welker zendinghe hem nochtans by oorloghs-tijden ofte anders vry stond af te koopen, met zoo veel gelds maendelijken over te maeken als der zelver kryghs-luyden leeninghe zoude bedraeghen. Daer entegen zoude het *Rijk*, by noodval ofte andere ongelegghenbeyd daer toe verzocht, de *Nederlanders* en hunne Vorsten wederom met alle maght te onder-steunen verbonden zijn. De *Nederlanders* tot de *Rijx-daghen* geroepen zijnde hadden de keur van te koemen ofte 't huys te blijven: dan en moghten teghen hun dank voor het Keyzerlijke Hofgericht niet gelaeden worden, ofte gedwonghen sich daer onder te buyghen; noch en behoefden hunne teghen-dinghers daer heen te volghen, zoo sy niet en milden. Tot hoofd-geld, schattinghen en diergelyke lasten waren sy, hoe groot ook het gevaer moght

\* Ex antiquis schedis.

† Vid. autor pag. 848. & aliquot seqq.

‡ Requesten, supplices libelli.

\* Minus bene haec cepit aut expressit Pontanus noster.

† Adrianus Marius, cuius, ut & Nicolai Grudij, fratris Poëmata non ita nuper simul edituravit Bonaventura Vulcanius.

‡ Ex Ponto Heutero.

wesen;



wesen, onverplicht. Indien de Keyfer een algemeynen tocht tegen den Turk voor-nam, zoude de Vorst van Nederland zoo veel gelds, volx, ofte van beyden wt-leveren, als drie Rijk- ofte Keur-Vorsten te gader. De Neder-landers zouden alle onder eenen kreytz ende niet onder verscheyde kreytzen gerekend worden. De Neder-landse gewesten, die van alle tijden ofte leen-roerigh ofte blootelyken vry waren geacht, zouden op de voor-zeyde bepaelinghe in gelijken staet verblijven. Zoo de Vorsten van Nederland dit alles niet en after-volgden, in dit eenigh geval zouden sy het Rijk-gericht moeten gehoorzaemen, ende daer toe door gerechtelyke weghen moeghen gedronghen werden. Ende gelijk de wetten stom zijn onder de bazuynen ende noyt dan in vredes-tijden scherper gelet word op het burgerlijk bestuyr en bedieningh vande gerechtigheyt; hebben sich ook de Standen des Graeffschaps op dit iaer onleedigh gehouden, om de land-rechten, die door 't geraes van den oorlogh grooten in-breuk hadden geleeden, op een beter en vastter voet te herstellen. Op den drieden † Sonnen-dagh na Paessen deses iaers 1547. ofte (zoo andere rekenen) op den Vrydagh van de tweede week voor Pinxteren omtrent vijf uyren na-noens des iaers 1548. is de Stad Doesburgh-door Gods gehenghenis een schielijk iammer en onverwacht wee over-gekoemen; als wanneer op een schoon weder is gevolghd eene groote ontfstelenis des luchts, niet zonder donder en weer-lichten, ende daer door de tooren van de hoofd-kerk in vollen brand ontfteeken: welke tegen alle menschelijke hulp naer beneeden schietende, van den tooren en kerk niet en heeft overigh gelaeten dat eenighsins van 't vuyr konde verteerd worden. Want ook te gelijk de klokken zijn in-gevallen, ende neder-geftort een hoogh gewelfzel van de kerk t'zaemen met het orghel en andere schoone stucken. Om welke schade eenigher maeten te verlichten, de Raed der Stad op den Keyfer heeft verzocht ende ook verworven geweld-brieven, om door alle plaetsen der Nederlanden te moeghen trecken, ende aldaer houden eene gemeyne lottery: welke, neffens de vlijt en mildaedigheyt van de burghery, grootelijx heeft geholpen tot de weder-oprichtinghe van de vernielde kerk en tooren.

12. Van Augsburg is de Keyfer naer syne Nederlanden af-gedaeld, houdende Hans Frederick steeds by hem in bewaer: danden Landgrave van Hessen Philips liet hy te Oudenaerden in Vlaenderen, ende naderhand te Mechelen in 't afterste deel van sijn Hof, door Spaensse hellebaerdiers sterk bewaeken. Op † Mey-avond is, vermits de af-lijvigheyt van wijlen Vijt van Munster, Henrick van Holt, in de wandelingh genaemd Meholt, om syne wijsheyd ende ervaerenheyd in 't stuck van oorloghen, by den Keyfer gekoozen tot Drossaet van het Slot van Harderwijk, tot wedden van 200. goud-guldens, het stuck van 28. Brabandse stuyvers; waer voor hy gehouden was te onderhouden vier zoldeniers ofte knechten, tot bewaeringh van het zelve Huys, zonder sijn zelve daer in te begripen. Op desen tijd wierd ook het landrecht van Velouwen, op des Keyfers naem en bevel, in alle syne deelen vernieuwd ende vermeerderd. In 't laetste vanden laetsten maend

† Ex adversariis Hugonianis.

‡ Ex diplomate Caesaris.

is Maximiliaen van Egmond Grave van Bueren, een man om syne groot-hertigheyt en onbespraekte trouw by den Keyfer zeer geacht, te Bruyssel aen een quaede keel gestorven; na dat hy wt den Duytsen krijgh, ende een weynigh daer na wt Engeland (waer heen hem de Keyzer, vermits de onrusten en op-stand in Languedoc, had af-gevaerdicht) naer huys was gekoemen. Men zeght, dat hy voor sijn dood een kostel mael toe-richtende, ende alle syne schatten, zilveren en gouden huys-raed te pronk stellende, syne vrienden had by een geroepen. ende onder haer, na dat hy mede aengezeeten was, alle die geschenken wt een onbekrompen hert om-gedeylet; ook hen allen met een onverflaewd gemoed goedennacht gezeeyt: waer na hy op het bedde wierd gedraeghen, ende op de zelve uyren en ooghen-blick wt-gingh, die hem Andries van \* Wezel had voor-gezeeyt; after-laetende eene eenighe dochter Anne, welke naderhand de eerste bed-gezelle wierd van Willem van Nassouw Prins van Oranje. Te vooren was Maximiliaen, zoon van den Roomssen Koningh Ferdinand, van Augsburg op Spanien verreyd, om met Marie, oudste dochter van sijn oom den Keyfer, houwelijk in te gaen, ende met een het land als Onder-Koningh te bedienen. Want de Keyfer sijn eenigen zoon Philips, die doen na sijntwee en twintighste iaer toegingh, by sich had ontbooden, om hem aen de Duytse Standen en Nederlanders te vertoonen. Sijn ooghe-merk was, de in-huldigh van sijn broeder Ferdinand tot Roomssen Koningh te niet te doen, ende met toe-doen van de Keur-Vorsten, door vrees ofte weldaeden aen hem verplicht, sijn zoon tot het zelve Ampt op te schuyven; waer over hy te vooren door syne zuster Marie (ende daer na ook menighmael) te vergeefs by Ferdinand heeft aengeklopt. Ende alzo is Philips, laetende middeler-wijl het bewind aen sijn zwagher Maximiliaen, met den Hertogh van Alba en andere Grooten, te land naer Barcelonien vertrocken; van waer hem Andrea d'Auria met 41. roey-scheepen neffens al sijn sleep op Genua overhaelde; alwaer hy ende daer na binnen Milanen met groote weyttheyd in-gehaeld, ende van verscheyde gezanten bezocht wierd. Van Milanen koos hy sijn wegh op Mantua ende zoo op Trenten, koemende op het volgende iaer te Spier, ende vorders naer Lutzenburgh.

13. De vader had den Hertogh van Aerschoot Philips van Croy met een heerlijk gevolg van veele edelen tot aen Duytsland hem reghen-gezonden. Wanneer Philips de paelen van Brabant nu naerderde, zijn hem het geheele Keyferlijke Hof met den adel te Bruyssel tot aen Waveren te gemoet gegaen: van waer hy met het zelve gezelschap na 't Slot van Vuerné, ende voort na de Harenheyde is geleyd. Alhier trad hy in eene groote en over-kostelijke butte, niet verre van de welke twee Vestinghen stonden opgericht. Binnen de eene had het bevel met 700. zoo voet-knechten als ruyteren, in 't groen gekleed, de Prins van Piedmont, eenigh erf-genaem van den Vorst van Savoyen: binnen de andere met effen zoo veele gewapende, doch in witte gewaeden, de Grave van Reux, die Philips ende zoo veele aenschouwers een uyr langh met een vermaekelijc ende onbloedigh schermutzel op-hielden. Philips te Bruyssel aen 't Hof van 't paerd stijghende, ende van beyde syne moeyen

\* Vefalius Medicus.

1549.

1549. Eleonore weduwe van Frankrijk ende Marie van Hungaryen met een kus ontfanghen, is in 't midden van haer met grooten haest ende verlanghen naer sijn vader den Keyser toe gewandeld, die hem, na een minnelijk omhelzen, met syne moeye Marie door gants Nederland liet omleyden, om den inzaeten over al eed te doen ende af te neemen; 't welk eerst te Antwerpen ende voorts in de andere Steden met ongelooflyke pracht en woelery te werk gingh. Philips en syne moeye naer Bergen op de Scheld koemende, zijn voort met een iacht naer Roemers-wael gevaeren; daer de afgezanten der Staeten van gants Zeeland (om den Prins de moeyten van 't wijder vaeren af te neemen) sich vinden lieten, ende na over-leevingh van geschenken de vingheren op-staken. Wederom te Bergen landende, is op Breda gegaen, ende voort op den Bos, ende aldaer op het eynd vanden Herfit-maend in-gehuld zijnde, begaf sich naer Heusden, de eerste Stad van Holland aen die zijd, ende van Heusden, na gehouden middagh-mael, op Gorichem. Daer na is hy binnen Dordrecht als Grave gewillekomd, ontfangende ook van de andere Hollanders den eed. Op den 4. van den Wijnmaend tot Utrecht ende op den 5. tot Amersfoort onthaeld zijnde, heeft van daer de naefte Geldersse Steden Harderwijk en Elburgh verzocht: van waer hy tredende in de Steden van Over-Yffel, Kampen, Zwol en Deventer, voort naer Vriesland en Groeningen den Grave van Arenbergh Stadhouder der gedachter landen heeft af-gevaerdicht, om sich op sijn naem te laeten bezweeren.

14. Van Deventer gingh hy hem wedet te rugghe spoeden naer Zutveen, alwaer hy van alle leeden des Graefschaps is aengenoomen: ende sich voorts op Arnhem keerende, is 's anderen daeghs, na gedaen ende verkreeghen eed, tot Hertogh van Gelder gekoozen; na dat de Stadhouder Lalain Grave van Hooghstraeten op den 9. van de zelve maend vandes Keyfers wegghen in de zittende vergaedingh der Staeten verklaert had, des Keyfers meeningh te zijn, alle de Nederlanden ende daer onder ook Gelderland by 't leevnaen sijn zoon over tedraeghen. Alldoen vervoeghde hy sich naer Nymeghen, Venloe ende Ruermond, beschonken zijnde van de Geldersse Staeten met 13000. goudlelien. Door die van Nymegen was dese eed in-gefteld, ende van hem in 't openbaer ende over luyd wt-geprocken: *Ick Philips door Gods genade Prins van Spanien &c. Eerts-Hertogh van Oostenrijk, Hertogh van Burgondien, Brabant, Gelre &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Zutveen &c. beloove en zweere by dit Gods † heyligh verbond, dat ick in myn in-gangh, be-ervingh ende bestueringh des Vorstendoms Gelder ende Graeffschaps Zutveen, de riddersen, en knechten des gebieds van Nymegen, als mede de Burgemeesters, Schepenen en Raeden, de gemeene burgeren, in-zaeten, ende onderdaenen der Stad Nymegen, ende van de mindere Steden Thiel en Boemel, ende voorts alle andere vanden ban van Nymegen zijnde, als trouwe en geboorzaeme onderdaenen, in gerustigheyd, vrede, gerechtigheyd, en goede burger-wetten zal bestuyen: ende by hare voor-rechten, vryheeden, oude herkoemsten, goede gewoonten, brieven en zegels laeten ende behouden; de zelve van alle geweld, over-last, en hinder be-*

† Per Sancta Euangelia.

schermen, gelijk een goedertieren en recht-schaeper Prins sijne getrouwe onderzaeten te beschutten ende te beschermen schuldigh is: ende voorts alles doen, 't welk in 't verdragh tusschen den Keyser, mijn eerwaerdighen Heer en vader, ende de Staeten deses Vorstendoms en Graeffschaps voor de Stad Venloe ingegaen, breeder vervaet staet. Zoo waerlijken moet my God helpen, en alle sijne Heylighen. Dit geschied zijnde, hebben de Ridderfchap van 't gedachte Vierdeel, neffens den Raed ende afgezanten van Thiel en Boemel, Philips met groote defigheyd onthaelt, in-gehuldet ende bezwooren; die ook wederom de oude vrydommen, zoo in 't byzonder als na 't besceck van Venloe aen haer verleend, gingh bevestighen. Philips eyndelijken by Ruermond over de Maes gaende bezagh in dien itreek Weert, de hoofdstad van 't Graeffschap Horn; alwaer hy door Philips van Montmorency Grave van Horn hoffelyken wierd in-gehaeld; als mede van syne moeye Marie te Turnhout, reizende voorts over Lier en Mechelen naer Bruyffel tot sijn vader, die doen hertelyken siek was aen 't flereijn.

15. Omtrent dien tijd liet ook de Keyser stadighen de keuren der Stad Nymegen, aengaende de \* beroepinghen aen 't Gericht van Aken; verbiedende, dat niemant, hoe groot en wie hy ook ware, van 't vonnis der Schepenen van Nymeghen, hem zoude beroepen aen de Gerichsbanken tot Aken, te weeten in zulke voorvallen in de welke na hare Stads-rechten anders was beraemd. Hy heeft doen mede wt-gegeeven eene weder-zijdse \* verzeekingh over de bewilligingh der Staeten van Gelder, belangende het † eeuwigh-verbond, 't welk verleeden iaer binnen Augsburgh tusschen het Rijk ende de Nederlanden was beslooten. De Keyserlyke verzeekingh braght onder andere dit mede, dat het Vorstendom van Gelder op geene andere wyse met het Rijk zoude werden vereenighd dan de kreytz van Burgondien, ende niet dan syne effene gedeelte toe-brenghen; welke, in geval daer 100000. goud-guldens waren wtgezet, niet en zoude klimmen boven 3000. goudguldens, mids altoos acht neemende op de schade, die de landen door water-vloed ofte anders hadden geleeden. Te vooren had hy mede vleyende brieven aen haer af-geschickt, daer by belydende, dat hy de Stad Nymegen voor eene van de vernaemdfte Steden van syne Erf-Nederlanden was houdende, als de welke ook voorheen binnen Augsburgh het eeuwigh verdragh, tusschen hem Keyser ende de Rijx-Standen getroffen, met de andere Vorsten en Steden des Rijx had bezeghelt. Wanneer op dien tijd Anne van Egmond Gravin van Bueren by den Keyser aenhiel, om als Leen-vrouw in-geleyd te worden in de Stad, het Slot, en 't Ampt van Lingen, gaf ze de Keyser dit besceyd: *Alzoo Maximiliaen van Bueren, Stadhouder van Vriesland, Over-Yffel en Groeningen vertoont hadde, dat wy aen hem geschonken hadden het Graeffschap Tekelenburgh met het land van Lingen, Reyd; ook alle goederen en aentaelen daer toe behoorende, welke wt zaeke van ‡ gequeste hoogheyd aen ons waren verbeurd, na dat Konraed van Tekelenburgh met de op-roerighe Duytse in den iaere 1546. de wapenen tegens ons had gedraeghen: ende wy daer na den gemeldert*

† Siet voor heen op het 11. hoofd-stuck.  
‡ Ob crimen lesae Maiestatis.

Grave

\* Appellen.

\* Reciproque cautie.

Grave met veele andere op hun voor-beede onder zeecker besteck in genade hadden ontfanghen, ende de zelve met Maxmiliaen van Bueren alzoo was vergeleeken, dat hy het Graeffschap Tekelenburgh ende de Heerlykheyd van Reyde weder bekoemende, de Stad ende 't Ampt van Lingen met vier dorpen neffens al haer aenkleeven en op-spraak tegen den Bisschop en kerk van Munster, volgens onse gifte aen Maxmiliaen en sijnen na-zaeten voort in der eeuwigheyd zoude over-laeten: Doch aengesien Maxmiliaen daer na was bericht, dat Grave Nicolaes, oom van Konraed, in den iaere 1526. sijne Heerlykheyd van Lingen aen Hertogh Karel van Gelder in beschuttingh had gegeven, als een van de Geldersse Banner-heeren den zelven voor beschermmer en leen-beer erkent, ook hem ende sijnen erven de maght ge-gaveen, om daer in ende wt te gaen, ende bezettinghe binnen te legghen: Soo hebben wy Keyser, ten ver-zoek ende om de wt-neemende verdiensten van Maxmiliaen, Lingen, als niet Rijk-roerigh ende geene Keyserlyke beleeningh van nooden hebbende, aen hem vergost, met dit onderscheyd, dat hy naderhand de Heeren van Over-Yffelen Vorsten van Gelder voor volkomene Schuts-heeren des Ampts van Lingen zal kennen; ende met dese vryheyd, dat de Lingeners van alle schattinghen en ongelden vry zullen blyven, noch het gebied ofte de vier-schaeren van Over-Yffel onderdaenigh sijn: Waer teghens wy belooven, de zelve tegens yeder een te verdedighen, met dit be-steck, dat de Stad en 't Slot, voor ons, onse na-volghers, knechten ende gezanten ten allen tijden zullen open staen.

1550.

16. Op het navolgende iaer hield men te Bruyssel noch niet op van kortse-wylighe oeffeninghen en steek-speelen. Alzoo op den 22. van den tweeden maend Philips met de Nederlandse Heeren gewapend te paerd vocht, ende de Spaeniards en Nederlanders met speeren yverigh tegens den anderen aenliepen. Alsdooen liep Philips schier gevaer van sijn leeven; terwijl hy, met Requestens naderhand Stad-houder der Nederlanden, een ridder-kans waeghende; in den slaep by sijn rechter-oogh zoo wierd verwond, dat hy schier in zwymel viel. Een onbedrieghlyk voor-spook van de Nederlandse onrusten, welke hem daer na bykants in onmaght ende op de knyen hebben gebraght. Eer de Keyser van Bruyssel naer den Rijk-dagh tot Augsburgh verhuysde, liet hy in de Bloey-maend door gants Nederland een verbod wt-gaen ('t welk, gelijk de oude wetten van Draco, niet met inkt maer met bloed en gal was geschreeven) tegens de geene die van de Roomsse kerk voor kettters waren wt-gekreeten, strengelijken ontheetende, dat niemant eenighe boeken van Luther, Calvijn, voor 30. iaeren wt-gegeeven, koopen ofte verkoopen zoude, ende andere dergelijke schriften, by den

\* Index, Catalogus

\* Aenwijser van de Gods-geleerde van Loeren ver-vat ende verdoemd, welken hy ook voor der boek-bin-deren winkels opentlyken wilde gesteld hebben: ver-biedende met een, heymelijke t'zaemen-rottinghen ende twist-spraak wt de H. Schrift te houden, ofte de zelve wt te legghen; eenighe beelden tot schimp van de moeder Marie ofte andere Heylighen geschilderd te hebben; op verbeurte, dat de mans aen den hals gestraft ende de vrouwen in de aerde gedolven zou-den worden, zoo sy van hare dwalingh af-stonden: maer in val van hardneckigheyd, op straffe van ver-brandinghe, ende, in beyde gevallen, verlos van alle goederen. Door welk Plackaet alzoo den laster-monden een luyk wierd open gedaen, zelfs te-

gens de geene die om des koop-handels halven daghelix met menighen in Nederland t'zaemen-schoolden, docht het den Engelsen hoogh tijd sich te verpacken. 't Welk wanneer de Raeds-heeren van Antwerpen tot hun merkelyk nadeel bevonden te gedijden, baden sy de Stad-houderse Marie om verzachtinghe van 't Plackaet, ende verwierven zoo veel, dat het zelve, ter tijd toe de Keyser van alles onder-weesen was, zoude slaepen. Waer over Marie zelve op Augsburgh reyende, voor het laetste haer broeder ter nauwer nood zoo ver ondergingh ende vermorwde, dat het verbod ten aensien van de wt-heimse koop-luyden wierd verzoet, ende de hatelijke naem van de t Onder-zoekinghen t'eenemael wt-gewist, blyvende het Plackaet in syne voordere leeden van waerden. Op den Rijk-dagh sprack men meest van de vergaeder-ingh van Trenten te vervolgen, het besluyt van Augsburgh te onderhouden, de weder-span-nighe in te toomen, ende ook over de weder-ontruyminghe der geestlijker goederen, loo-pende den oorlogh aengeslaeghen. De Keur-Vorst van Saxen Maurits, die alles vanden be-gin wilde hervat hebben; ende dat die van de Augsburghse belijdenis niet als bekleegde met ongedekte hoofden staen maer mede als Rich-ters op het kussen zouden sitten, ende de Paus sich onder de vergaedingh buyghen, klopte voor een doof-mans deur. Die van Maegden-burgh en Bremen wierden onlijdelijke dinghen voor-gehouden, ende de Maegdenburgers, om dat sy van zelfs hunne halven niet wilden wt-strecken onder de wterste slaverny, door Maurits sterck aengevochten.

t Inquis-sitie.

1551.

17. Na 't scheidt van den Rijk-dagh, zijn de Vorsten, houdende al voorens een ridder-strijd, weder huys-waerts vertrocken, ende Koningh Philips met sijns ooms zoon Maxmiliaen op Trenten, ende wijders op Mantua, Milanen, ende eyndelijken Genua; van waer hy met de roey-scheepen van Auria naer Barcellona is gevaeren, ende zoo te land over naer Madril. Onder dit was Maurits van Saxen de mis-noegh de Vorsten opentlyken toe-gevallen; gebruy-kende weynigh yver ende niet alleen een spiegel-gevecht houdende tegen die van Maegdenburgh, maer ook heymelijk verstand met den Koningh van Vrankrijk, om sijn schoon-vader den Land-grave van Hessen van syne kluyfters te verlossen. Gelijk ook Marie van Oostenrijk, oordeelende door het plonderen van de Nederlandse schee-pen de vrede van den Franssen te zijn over-ge-treden, na bekommeringh van der zelve koop-luyden en koopmanschappen, op het eynd van den Herft-maend binnen Bruyssel openbaeren oorlogh tegens de Fransse liet af-kondighen. Daer nevens zijn'er aen weder-zijden ook blauwe boekkens wt-gegeeven, waer by de een den ander de oorzaak van den vrede-braek zocht aen te wrijven. Des Keyfers zusteren Leonore ende Marie, verraad binnen Bruyssel beduchende, weken naer Vlaenderen, ende aldaer van den Standen geld bekoemende, gaven aen Marten van Rossem last om volk te werven. Rossem op Gelderland reyende, braght metter haest eene schoone maght van oude en wel-geoeffende krijghs-luyden tegens de Fransse in 't veld. Want Koningh Henrick tot sijn Stad-houder van Cham-paigne had gestelt Francois van Cleve Hertogh van Nevers, die effen te voeren by 't bos van

Ardenne 400. Keyserlijke voet-knechten had verstroyt, ende voor 't meestendeel neder-gehouwen. De Koningin *Marie* liet op desen tijd die van Zutveen aendienē, *hoe dat, onaengesien haer broeder de Keyser altoos na vrede had gehackt, ende het gantse Rijk getracht by een en in goede rust te houden; effenwel de Koningh van Frankrijk, sich met eenighe ergh-waenighe, des Keyfers benyders gingh vermenghen: waer over sy den Grave van Hooghstraeten Gelderssen Stad-houder met etlyk wt-jobot naer de aengrenzende landen den Keyserissen tot ontzet had gezonden, biddende, sy wilden eenighe van hunne burgers wt-keuren, ende haer van genoegzaemen voor-raed en andere nood-durfigheyd verzorghen, op dat men alle gebreeken by tijds moght voor-koemen.* Op den wt-gangh van het iaer mackte de Keur-Voift *Maurits* met de Maegdenburgers, schier op des Keyfers goed-dunken, eene vrede, treckende voort met Keyserlijke bezettingh in de Stad, ende den Raed en burgerye den ced af-neemende: hoewel hy op sijn vertreck den Raed in 't verborghen maer ten vollen van den gezuiverden Gods-dienst en hunne vryheyd verzeekerde: daer by doende, dat hy niet en zoude rusten, aler hy sijn schoön-vader den Land-grave met liefde ofte leed wt de Keyserlijke hechtenis had geholpen; na dat de Roomse Koningh, de Deen, met schier alle Vorsten van Duytsland den Keyser, doch zonder baet, daerom hadden gebeden.

18. Waer na *Maurits*, om eenmael Duytsland † wt de dienstbaerheyd en zielen-dwangh, als mede den Saxenaer en Land-grave in hunne vryheyd te stellen (hoewel in den eersten voor den Keyser mank gaende, ende eene heele andere boodschap maekende) sich met Frankrijk, *Albert van Brandenburg*, de Vorsten van *Mekelenburgh* en andere tegens den Keyser heeft gekant, ende hem voor hoofd met sijn eyghen zwaerd en krijghs-volk bestreeden; veroverende in *Over-Beyeren Dingespubel, Nordlingen, Dunawert* ende meer Steden, de Keyserlijke be-ampte af-zetende, over al geld en geschut bekoemende; ende eyndelijken ook *Augsburgh*, daer hy den ouden Raed weder in-voerde. Daer na eenighe vrede-middelen den Roomssen Koningh *Ferdinand* voor-houdende, is van *Laugingh* naer *Rut* op-gebrooken; by welke Stad hy de Keyserisse aen 't geberghte in verwerringh en op de vlucht braght, ende voort daer na het onwinbaer Slot *Erenburgh* opeen steylen rotz geleeghen met behendigheyd beklom, ende negen vaendels den vyand af-nam. Wanneer sy van daer sich op *Insbruck* ylden, is de Keyser, haer schielyke aankomst verneemende, hoewel siek ende in regen-achtigh weder, by toortzen-licht met sijn broeder *Ferdinand*, verscheyde gezanten, ende sijn Hof-beiagh met groote onlust en verbaefdheyd op een ros-baer wt *Inspruck* gevlucht, after-laetende sijn tros, ende in allen spoed sich door de berghen begeevende naer *Villeck* in *Carinthen*. Alsdoen liet hy sijn voorighen hoogh-moed sincken, ende voor sijn vertreck (om aen *Maurits* zulken eer niet te gunnen) *Hans Frederick* van *Saxen*, na eene vijf-iaerighe gevanghenis, los gaen; hoewel hy vry ende te vooren zoo groffelyken verongelijkt en vertreeden zijnde den Keyser effen-

† Vide latē auctorem pag. 858. *Saliquot seqq. Nos ista parcius attingimus, & quasi per transennam.*

wel in dien nood niet en heeft willen verlaeten, maer hem wt over-tollighe trouw op syne vlucht verzellen. Op den zelve nacht quam *Maurits* binnen *Ynsbrugh*, vindende de spijsze voor den Keyser bereyd al noch ongeschend, ende gaf syne kryghers al des Keyfers ende des Bisschops van *Augsburghs* gereede ten besten, verschoonende echter de goederen der burgeren ende van den Roomssen Koningh, vermits het bestand met hem te *Linx* in-gegaen noch niet en was verstreken. Door wiens tusschen-spraak eyndelyken dese voor-waerden zijn beslooten, dat *Land-grave Philips* in sijnē vryheyd zoude hersteld, ende sijn dingh-tael met de *Nassouisse* over de landschap *Catznelleboghen*, door de zeven *Keur-Vorsten* werden wt-gesprooken, daer neffens na zes maenden over de † bevreedingh van de geloofs-verschillen gehandeld; blijvende middeler-wyl alles in staet en stilte. De verbannene, indien sy sich op nieuws tegen den Keyser en 't Rijk niet en hadden vergreepen, ende die onder den *Frans-man* dienende binnen drie maenden weder naer huys keerden, zouden alle genade ontfanghen. *Albert van Brandenburg*, zoo hy mede binnen dien tijd de wapenen liet vāeren ende sijn volk ontsloegh, zoude in dese vrede mede vervaet wesen. *Maurits* sijns wenschs nu maghtigh, hield sich daer na geruft.

19. Een weynigh te vooren had de Stad-houderisse der Nederlanden *Marie*, yverende tot hulp van haer broeder den Keyser, binnen *Aken* de nabuyrige Vorsten, die het met den ouden Gods-dienst en 't Rijk hielden, by een geroepen, ende een nieuw bestek met hen opgericht tegens de vyanden (zoo sy ze noemde) van het algemeene geloove en den Keyser; met naemen den Koningh van Frankrijk, die op de grenzen van Duytsland de drie Bisdommen van *Toul, Metz* en *Verdun* bereeds had vermeestert. Wanneer hy daer na omtrent *Straesburgh* sijn legher sloegh, quamen de gezanten van de 'tzaemen verbondene Vorsten en Steden hem bidden, om niet verder in te trecken; nademael de Keyser nu zoo wijd gebraght ende zoo laegh gezet was, dat hy der Vorsten verzoek teghen sijn dank wel moeste in-willighen. De Koningh, hoewel noode gehoor geevende, week echter wederom naer Frankrijk. Onder andere drongh hem daer toe, dat *Marten van Rossem* een Gelders-man van geboorte ende nu Keyserlijke Veldheer, *Champaigne* te vuur ende te zwaerd verdelghde, ende daer en boven *Estenay*, eene vaste Stad op de *Maes*, had in-genoomen. Hoewel *Henrick* onlanx daer na *Estenay* weder bemaghtighde, ende de *Lutzenburgers* met gelijke munt betaelde. *Yvoix* wierd mede met geweld over-rompeld ende den knechten ten roove gegeeven. Maer *Rossem* met den Grave van *Reulx* aen een anderen hoek ondertusschen in-boorende, heeft de inwoonders van *Picardien* op het aller ongenadighste geplaeght, over-vallende ende aen koolen leggende *Noyon, Nefse, Chaume, Roye, Follembraime*, neffens andere heerlijke Steden ende edele Sloten in die gewesten; ende ioegh eyndelyken die van *Parys* zoo een koorts en rijzelingh op 't lijf, dat sy hunne Stad als verlooren gaven, ende door geene beveelen van 't vlughten waren op te houden. Waer wt de Koningh sijn voordeel vissende naderhand een

† Religions vrede, uti vocant.

groot geld, quanzuys tot het vast maeken van de Stad, den burgeren heeft af-gesnoeten. Ende op dat hy doen de Keyserisse van zijn bodem moght weeren, is *Vendosme* met een gedeelt van het heyr naer *Picardyen* op staende voet af-gezonden. Dan eer hy zoo verre konde koemen, hadden de Grave van *Reux* ende *Roffem* de Stad en 't Slot van *Hesdin* in hun geweld gekreeghen; al waer het volk van oorlogh zonder geschut en tros wt-trock. Doch de Koningh sijne heyrkraght wt Duyts-land her-roepende heeft dagelijx de grensen van zijn Rijk niet alleen wtgebreydet, maer ook, zoo veel doenlijk, de hem afgenoomene Vestingen weder bemaghtighr, ende met lof zijn legher naer huys gevoert. De Raed van \* *Doesburgh* dienstigh vindende den *Yffelstroom*, die nu zedert het iaer 1483. verre van de Stad was af-geweeken, wederom door het delven van eene wateringh lanx de muiren heen te leyden, ende zulx achtende buyten wt heymse hulp lichtelijken te konnen geschieden door den onkostelen arrebejd der burgeren die zich in't graeven en kruyden willigh aanboden (hier by koemende de goede gunst van den hooghen Keyserlijken Raed, die by de Koningin *Marie* dezen yver van de Stad met hun voor-schryven te gemoet quam) heeft hier over naer *Brussel* afgevaerdicht *Ian Schaep* ende *Ian Gygnk* ende daer door zoo veel wtgewerkt, dat de Koningin, wt den naem van den doen wtlandighen Keyzer, deze beide toe-stond; daer by doende deze reden, dat deze Stad, als aen een bequaemen hoek gelegen ende in voor-tyden eene goede koop-Stad geweest zijnde, nu door het naerderen van den stroom wel weder moght aen-groeyen en werden op-geholpen.

20. De Keyzer op nieuws met veele Duytse, Italiaenen en Spaniards gesteeuwighd, is van *Augsburgh* op *Lindaw*, ende zoo naer *Lotrijk* verreyt, mackende op den 20. van den Wijnmaend een aenvangh van 't beleggh van *Metz*, hem door de Fransse eerlangh ontweldighd. 't Welk al zoo hy zeer ende langhen tijd be-yverde, ende de Koningh zich bangh en vreesachtigh bevoelde, liet de Stad-houder *Guyse* hem verzeekeren, dat de Stad geen nood zoude lyden, ende hy tot het weder veroveren van *Hesdin* het overschot van zijn volk den Hertogh van *Vendosme* vryelijken moght toe-schicken. Waer over ook de Keyzer, hoe wel hy om *Metz* te bedwinghen alle kraght en behendigheyd te werk stelde, ende de troppen van den *Brandenburger* (dien nu by hem in genade was aengenoomen) by de zyne had gesmolten, met al zyn geld en geweld niet byzonders en konde verrichten. Ende al zoo is de belegeringh van *Metz* gestaect, welke hem van 100000. voet-knechten over de 40000. zoo door de koude des winters als andere ongemacken hadde vernielt. Maer de Keyfer in de Nederlanden zijne winter-rust gehouden hebbende, nam daer na, om de schande van het voorigh beleggh te heelen, een opzet, † *Teroane* op de pael-steden van *Vrankrijk* ende *Wals-Vlaenderen* in te neemen. *Teroane* was niet alleen weghen zyne geleghenheyd en konstighe werken dubbel vast, maer ook met een zeer sterke bezettingh bewaerd, welke om haere dagelijxestrooperen by de naest aen gezeetene vol-

ken geen minder wangunst als schrick veroorzaekte. Dan eer zulx gebeurde, had *Vendosme* Stad-houder van *Picardyen*, door een nieuwen vondt zijn geschut over 't moeras sleepende, *Hesdin* weder veroverd. Onder dit had de Keyfer, terwijl de Grave van *Mansfeld* by de Fransse gevanghen zat, *Roffem* op *Lutzenburgher-land* afgevaerdicht, om de Stadhouderschap aldaer te bedienen. Maer *Vendosme*, om de Keyserisse van *Teroane* af te trecken, maekte gelaet van een inval in *Vlaenderen* te willen doen, hoewel niet gezind zyn plaets te verlaeten, eer de Koningh met meerder volx zelve by de hand was. Als middelertijd de Keyserisse *Teroane* met alle moeghelyke kraght aen-greepen, zyn 'er in de eerste en tweede stormen veele Fransse edelen en onder de zelve de Stad-waerder *Dessy* gebleeven, wiens ampt by *Montmorancy* voort is aen-gevaerd. Doch al zoo de Keyserisse, na 't neder-vellen van de torens en rondeelen, door verhoolen buskruyd een groot vack van de muyr met eenighe Fransse hadden laeten springhen, ende de gracht daer door met puyn gedempt; versocht *Montmorancy* wel in handelingh te treden, zonder effen wel eene wapen-rust te bedinghen. 't Welk oorzaak gaf, dat de Keyserisse op de opene Stad aen-loopende (terwijl de Fransse op ongetwiffelde hoope van verdragh, ofte wt onmaght de wijk namen) met een woedend gemoed alles voor de vuylt nederhieuwen. Als doen is de Stad wt bevel des Keyfers tot den grond toe afgebrooken, met zulke vreughde en graegheid van de na-buyren, dat men in korte daghen naulijx eenige over-blijfselen van deze beroemde en overoude Vestinghe meer en zaggh.

21. Daer na is ook *Hesdin* met een storm en ter loop vermeerderd, niet zonder groote nederlaghe van de Fransse, ende met verlies van *Horatio Farnese* Hertogh van *Castro*. Deze Stad met zijn Slot liet de Keyfer al mede om verre werpen, ende dicht by aen een genoeghlijker en bequaemer plaets eene nieuwe Stad van den zelve naem op 't volghende iaer op-bouwen. Onlanx hierna sloegh *Anne van Momorancy* de Keyserisse by *Dorlens* wt het veld, bekoemende tot buyt den *Prins van Espinoy* ende Hertogh van *Aersshot* neffens seven vaendelen; een kranken troost ten opzicht van het voorigh verlos. Ondertusschen had ook Koningh *Henrick*, met eene vaerdighe maght den Keyserissen tegen-gaende, veele Vestinghen op den zoom van *Vrankrijk* in-genoomen; onder andere *Marienburg*, *Bovigne*, *Dinant*, *Chivay* ende *Binch*, 't welk om zijne swackheyd wtgeroofd wierd ende verlaeten. Hy had insgelijx *Renty* met een wal ofte borst-weeringh vast beflooten: dan door manghel van lijf-neeringh, ende door 't ontfaen van menigherley ziekten wt vervuylinghe van de lucht, liet hy eyndelijken de belegeringh vaeren; na dat hy eene treffelyke overwinningh op den vyand had bevochten, ende veele Keyserisse te slaepen geleght. De Keyfer, na des Koninx vertreck etlyke daghen tot het opmaeken van 't Slot bestaende, is van daer op *S. Omer* in *Vlaenderen*, ende op 't laetste naer *Brussel* gekeerd. Op het eynd van 't vergangen iaer was de Koningin *Marie* in *Engeland* gekroond, van welkers houwelijck met des Keyzers zoon *Philips* doen sterk wierd gesproken. 't Welk wanneer eenighe Grooten van *Engeland* met de wapenen zochten te keeren, is daer over *Iohanne van Suffolk* by 't hoofd gevat, ende nef-

1554.

1553.

\* *Ex schedis Hugoniansis.*

† *Teroana, Morimorum metropolis.*

1554. fens haer vader ende man op den 12. van den tweeden maend deses iaers te *Londen* met den bijl geslaeghen. Daer na hebben de Engellsse Standen over dit stuck gezeeten, die het voorzeyde houwelijck onder zeekeere bepaelinghen toe-stonden. Alsdooen heeft de Keyser binnen *Bruyffel*, sijn zoon die nu door by-slaepen *Koningin* van Engeland was geworden te gevalle, af-stand gedaen van 't Hertoghdom van *Milanen*, ende het bezit wt den naem van *Philips* over-gegeeven aen *Lodewijk Cardona*. Waer na *Philips*, na gehouden bruyloft met de *Koninginne Marie*, om sijn ziekeleyken vader te bezoeken wt Engeland is ontbouden, aen wien de Keyser (zoo de geruchten liepen) alle syne Rijken en hoogheid gefind was op te draeghen. Naderhand heeft de krijgh, die op het voorighe iaer in *Toscana* was begonnen, tusschen den Keyser niet alleen ende de *Fransse*, maer ook tusschen den *Grooten Hertogh Cosmo* ende de *Fransse*, meer ende meer gevlamt en toe-genoomen. Aengefien de *Hertogh*, hoewel ter ongelegener tijd van de *Keyserisse* begeeven, tot syne verzeckeringh hoogh-noodigh oordeelde, de *Fransse* in 't geheel wt sijn gebied te verdryven. Doch 't is ons genoegh, dese buyten-landsse geschiedenissen als met een vinger te hebben aengerord.

22. Op desen tijd is 'er mede wt bestel des *Keyfers*, ofte te *Zwol* ofte te *Vollenhoe* in *Over-Yffel*, eene *Cancellye* op-gericht, alwaer eerste *Cancelaer* wierd *Rodolf van Hattem*, eens *Burgemeesters* zoon van *Kampen*; na hem *Ian Meps* een *Groeninger*, ende de driede *Halewijn van Roen* een *Hollander*, ende *Raeds-heer* te voeren aen 't Hof van *Spier*, die daer na de zelve waerdigheyd van *Cancelaer* binnen *Arnhem* heeft bekleedet. Maer hoewel de *Keyser* ende sijn *Stad-houder Arenbergh* de *Cancellye*, als gezeyd, met allen yver pooghden in te voeren ende in wesen te houden, is de zelve nochtans, als strydigh tegen des lands ende der drie *Steden* vryheeden, op het menighvoudigh tegen-streeven der *Standen* van *Over-Yffel*, naderhand weder af-geschaft. In den zoemer was 'er binnen *Lubeck* eene vergaderingh van de *Hanze-Steden*, ende daer heen mede genoodighd de *Steden* van *Gelderland*, zoo veele aldaer eenigh gezagh ofte stemmen hadden. Onder andere deden de *Hattemers* aen de *Overigheyd* van *Arnhem* kond, sich vernoodzinnende, dat sy desen zit-dagh niet en konden bywoenen, ende echter verzoekende dat men ze by gelegenheid schriftelyken wilde onder-richten van al 't geen haer in 't byzonder was raekende. Die van *Wageninghen* koozen tot hun volmaghtiger *Ian van Straeten* *Burgemeester* tot *Arnhem*, ende loofden hem en syne dienaeren vrydinghe van allen last en hinder, welke hem in dit sijn ampt ofte onder weghe moghten ontmoeten. Eenighe schriften op het *Raed-huys* van *Doosburgh* berustende schijnen aen te wyzen, dat dese verzamelingh geweest is niertot *Lubeck* maer tot *Colen*, ende dat daer op van weghe hare *Stad* waren verscheenen *Daem Splinter*, *Egbert Hoef-smid*, ende *Albert Schaep*. Meldendaer neffens, dat 'er ook op 't vergangen iaer een *Anzee-dagh* te *Wezel* aenden *Rhijn* was wt-geschreeven. Ten welken tijde de *Koninginne Marie*, de nazaaete van *Eduard*, de vryheeden der *Hanze-Steden* in een openen brief bevestighde, haer stellende in 't

oude gebruyck en besit van dezelve; onder beedingh dat sy de onbereyde en ongeverwde laekens voortaan in zulke menigthe naer de *Nederlanden* niet en zouden versleepen, ende de *Engellsse* by haer zoo grooten voor-recht genieten, als sy by de *Engellsse*. De gemeene boeken-kasse van *Thiel* kreegh doen ter tijd mede syne eerste beginzelen, door toe-doen van meester *Rodolf Kock* ofte *Koek*. Want na dat *Hubert* ende *Henrick van Dornick* kerk-meesters aldaer, tot sijn dienft eene cierlyke verreck-kamer hadden doen bouwen, vermits *Rodolf* te voeren een *zilveren Dalmaet* (zoo sy 't noemen) ten behoeve van de zelve kerk had vereert; heeft hy naderhand noch sijn heele boek-winkel, welke over de 300. goud-guldens gekoft hadde, aen 't gemeene best mildelyken geschonken.

23. Op dit iaer had de *Keyser* laeten afkondighen, in syne *Nederlanden* geene dalers te begeeven, dan die onder sijn naem en beeltenis waren geslaeghen. 't Welk als *Kampen*, *Deventer* ende *Zwol*, *Keyserlijke Steden*, welke in 't byzonder altoos met eene munt hadden voorsien geweest, alseen ten hooghsten schadelijck dingh weygerden aen te neemen, ende echter de *Keyzer* met sijn *Stad-houder* (voor-wendende, zulx hare voor-rechten niet after-deeligh te zijn, dan alleen den *Keyser* en syne heerlijkheeden te raeken) op het *Plackaet* dronghen, hebben sy voor 't laetste van *Marie* zoo veel verworven, dat dit geslachte van *Over-Yfels* geld voor een tijd in hare gewesten zoude geleeden worden. De afgezanten van de *Steden* en *Ridderschap* waren doen dese: *Dirk van Voorst* van wegen *Salland*; *Rudolf van Scheven*, voor *Twent*; *Rudolf van Oostenwolde*, voor *Vollenhoe*; *Geeraert van Ierte*, voor *Deventer*; *Egberten Busse*, voor *Kampen*; meester *Henrick van Tiel*, voor *Zwol*. Neffens dese *Ridderen*, *Unike Ripperda*, *Droffaet* van *Salland*; *Goossen van Ruesveld*, *Droft* van *Twent*; *Ian Sloet*, *Droft* van *Vollenhoe*; *Willem van Bockhorst*, *Onder-droft* van *Yffelmuden*; *Barend van Schedelich*, *Bevel-hebber* van *Othmarssen*; *Ian van Rede*, *Droft* tot *Diepenheim*; *Barend van Beverfoord*; *Egbert van Ense*, *Rent-meester* van *Salland*; *Dirk van Yffelmude*; *Wolf*, *Geeraerd*, *Henrick* en *Willem Mulart*; *Ian van Rocharen*; *Reynold van Koeverden*; *Iasper van Twickel*; *Ian Rengers*; *Heiman Mulart*, *Schout* van *Zwol*; *Ian van den Boetselaer*; *Ian van Middachten*; *Wolter van Heyde*; *Steven van Harst*; *Seine van Brenen*; *Henrick van Laer*; *Ernest Itersum*; *Henrick van Oudenniele*. Van weghe *Deventer*, *Arend van Oldenniel*, *Geeraerd van Yrte*; van weghe *Kampen*, *Egbert ten Busch*; van weghe *Zwol*, *Ian van Harsolten*, *Wolf van Itersum*, *Iacob \* Dristabelre*, ende *Henrick van Tiel*. Op desen tijd begonnen de *Iesuijten* het hoofd allenxkens op te steeken, ende, als een hoop padde-stoelen, overal schielijken en in groot getal te vermenighvuldighen. Ende want hun oorsprongh noch heel nieuw en duyster ende de naem schier onbekend was, wisten sy metten eersten by de luyden nauwlijx gehoor ofte geloof te vinden. Hier van geeft blijk een † scherp verbod, in den aenvangh van 't naest-volgende iaer door de *Overigheyd* en meesters van 't *Niclaes* gilde der

\* Leeft, *Duysterbeke*.

† *Ex collectaneis Gerardi Canisij, Consulis eo tempore Neomag.*

1555. Stad Nymegen tegen hen wt-gekoemen, wesen-  
 ,, de schier van zoo een inhoud: Dewijl eenighe,  
 ,, die sich Iesuijten lieten heeten, in stilligheyd ende  
 ,, zonder sich by den Raed aen te geeven in de  
 ,, Stad waren gekoemen; daer sy bestonden zoo  
 ,, in 't heymelijk als in 't openbaer Gods woord te  
 ,, hooren, ende ook in etlijke kerken zelve dienst te  
 ,, doen, daer neffens afterbaxe r'zaemen-rottinghen  
 ,, te maeken, om door dat middel het zaed van  
 ,, twee-spalt te beter te zaeyen ende te gelijk  
 ,, etlyke erf-goederen aen sich te werven; zulx  
 ,, dat 'er wt dese beginzelen alreede onverstand  
 ,, en scheuringhe was ontstaen; ende daghelijx  
 ,, noch meerder quaed en ergernis stonden te be-  
 ,, zorghen: Dat sy mede meer Geestelijcke  
 ,, hadden dan sy voeden ofte onderhouden moghten,  
 ,, ende de gemeyne burgheren en doorgaens  
 ,, schaemele ingezeetene niet hooger behoorden  
 ,, belast en wt-gemergheid te worden. Derhalven  
 ,, gebooden sy, dat men de nieuws in-gesloopen  
 ,, Iesuijten door een Roey-draegher de weet  
 ,, zoude doen, om sich den eersten dagh voor den  
 ,, laetsten wt de Stad te verpacken, ofte dat men ze  
 ,, anders geen scherm en zoude roe-staen. Wan-  
 ,, neer daer na de Iesuijten den Raed de waerom  
 ,, af-vroeghen van zoo een vreemd, ende; huns  
 ,, oordeels, onheus oordeel; hebben die van den  
 ,, Raed hen dese over-draght slechts doen voor-  
 ,, leezen, en aenzegghen dat sy daer by dachten  
 ,, te blijven. Wanneer ook weynighe iaeren laeter  
 ,, Dirk Canis eene syne huysingh hadde verkocht  
 ,, om van den Iesuijten bewoond te worden; heb-  
 ,, ben die vanden Raed zulx verstaende dese op-  
 ,, draght, als wt kragt van de voorighe keur  
 ,, maghteloos en van geener waerden, voort doen  
 ,, vernietighen.

24. Na dat de Keyfer op 't volghende iaer de  
 andere Nederlanden eene zekere geld-beede  
 had op-gelegh, schreef hy met een aen de Gel-  
 derse Ridderschap en Steden-gezanten, *hoe de  
 Koningh van Vrankryk hem steeds met een noode-  
 loosen oorlogh quam plaeghen, ende deshalven ver-  
 zocht, sy wilden doch, met het wt-zetten van eene  
 lydelijcke schattinghe, hem dese lasten wat helpen  
 verlichten.* De Staeten zeyden hier op, dat,  
 hoewel de Fransse hem veele moeyten aendeeden,  
 ende sy grootelijx aen hem verplicht waren, de ont-  
 fanghers echter wt eenen mond klaegden, dat de  
 oude wt-zettinghen noch niet ten vollen waren in-  
 gebeurd: daer nevens waren de landen en inzaeten  
 in de voorighe oorloghen zoo verarmd en wt-geteerd,  
 ende wierden noch daghelijx, vermits den geduyrigen  
 door-tocht en in-legheringh van 't krijghs-volk, mee-  
 rendeels zoo bedorven en vertreeden, dat sy quaelijken  
 de bloote kost en brood in de spinde konden hebben,  
 behalven andere ongelijken en vrouwen-kragt die sy  
 hadden te bezuyren. Doch de Stad-houder Lalain  
 Grave van Hooghstraeten, die doen bed-legerigh  
 was, smeekte wat hy moght, dat sy des Keyfers  
 verzoek zouden plaets geeven, ende den vyand  
 geen bod, om by dese gelegenheid den Keyfer  
 een onder-steek te doen. In die daghen is 'er  
 tusschen de Hollanders, ende die Steden welke  
 lanx den boord der Zuyder-zee aen Gelderland  
 belenden, te weeten die van Kampen en Vollenboe,  
 een heftigh verschil gereesen, ende aen weder-  
 zyden zoo hard gedreeven, dat het dingh-tal tot  
 op den iaere 1559. noch aen den haek hingh.  
 De Over-Ysselisse klaegden, dat de Hollandisse  
 water-scheepen met hare track-netten zelfs de  
 kleynste visschen ende het zee-gruys, der visschen

noodzaekelijc aen, r'eenemaal in die zee onder-  
 schepten, ende daer en boven den vis-vangh te  
 schande maekten, in 't byzonder omtrent de  
 monden van den Yssel en 't Swarte Water, dewijl  
 sy aldaer, buyten recht en wijd buyten de paelen  
 van Holland, bestonden te vissen. Dit dingh-tal  
 diende voor 't Keyferlyke Hof, ende wierd de  
 Grave van Arenbergh Stadhouder van Vrieland,  
 Over-Yssel en Groeningen, ende aen d'andere  
 zijde de Prins van Oranje by den mouw gevat. Ick  
 verneem ook, dat *Vigel van Zwichem*, hoofd van  
 den Keyferlyken Raed over dese zaek van de  
 vissers is aengezocht, ende de Over-Ysselisse ge-  
 zanten, om raed te vraeghen aen syn huys koe-  
 mende, by geval op een bank in de zael hebben  
 gesien een zilveren water-schip na de kunst ge-  
 maekt, ende aldus toe-gefeld, dat het scheen als  
 met syne volle zeylen en wt-gespreyde netten  
 voort te vaeren ende te vissen. Alzoo zochten de  
 Hollanders hunne zaek, die sy met bondighe  
 redenen niet en wisten te bekleeden door het om-  
 koopen van de Richters, welker goede gunst  
 dickwijls zoo goed is als goed recht, te verbloe-  
 men en overeynd te houden. Na langhe knib-  
 belingh ende menigh hayr-mond-ende messen-  
 gevecht, is ten laetsten den visseren een zekker  
 besteck en perk voor-geschreeven, waer over sy  
 niet en vermoghten te schrijden. Hoewel ick  
 bevinde, dat ook naderhand ten tijden van *Mari-  
 griet van Parma* het zelve kraekeel van de Gel-  
 derse Staeten is hervat, naektelyken aenwijnde,  
 hoe grooten schaede en ongerief de visserye,  
 ende met naemen die aen de Zuyder-zee gren-  
 zende luyden en Steden, hier door quaemen te  
 lijden.

25. Onder dit was op de paelen van Neder-  
 land en Vrankrijk (gelijk doch gemeenlyken de  
 oever-kanten en wterste dijken het meeste geraes  
 van de zee-golven en winden hebben wt te staen)  
 alles in vrees en roeren. Om dese oorloghs-  
 buyten te stillen, zijn de Keyferlijke, Fransse en  
 Engelfse gezanten tusschen Calais, Ardres en Gre-  
 vellinghen in minnelijk verspreck getreeden, dan  
 na etlijke daghen weder zonder baet gescheyden.  
 Hier over liet Koningh *Henrick*, dewijl hy  
 door syne dienaers in Italien den krijgh ver-  
 volghde, hier te lande *Marienburgh* en *Mastieres*  
 by tijds met goede bezettingh en alle noodzae-  
 kelijckheyd verzorghen: vermoedende, dat de  
 Keyfer daer heen syne maght wel moghte wen-  
 den, vermits 'er bereeds een deghelijck legher  
 van hem onder 't gebied van *Marten van Rossen*  
 in die gehuchten de wachte hield. Daer na zond  
 hy eene menighe van ruyteren op de grenzen  
 van Wals-land; ende waren de Keyferse dagh  
 en nacht over-befigh in het vast maeken van  
*Givay*. In 't Keyferlijke legher was een ver-  
 werde hoop van Duytssers, Geldersse, Luyker-  
 waelen, ende ook Spaniards; behalven de Hoog-  
 duytsse ruyterye, die eerst de werre zocht ende  
 niet en konde verdouwen, dat aen de Spaense  
 hunne leeningh betaeld wierd, ende sy, als scheel-  
 kinderen, onwaerdelijken over de hand geslae-  
 ghen: daer na begonnen sy om de schaersheid  
 van lijf-neeringh (vermits sy op eene maghere  
 koey-weyde waren) alle te brullen; ende eyn-  
 delijken, vermits het blaeken van de smet-ziekte,  
 veele allenxkens wegh te sterven, ook eenighe  
 van 't vaendel te verlopen. Maer meest, na dat  
*Rossen*, de aenvoerder van de Geldersse schae-  
 ren, met desen euvel bevanghen ende voort naer

1555. *Antwerpen* gevoerd, aldaer wt de wereld was wtgegaen. Zoo rouwigh waren sy over hun landsman en Veld-heer, die sich zoo minzaam en goed-daedigh plaght te toonen teghen de syne, als vreesfelijk tegen den vyand. Hoewel eenighe willen, dat hy van syne benijders, die sijn geluck en hoogheid met scheele ooghen aenzaghen, door vergift gemenghd met het nat van een gezooden duyve, 't welk sijn liefste eeten was, te slaepen zy geleyd. Dan ick wil eer gelooven, dat dese luyden de nijdigheid en eer-zucht van de Grooten ende de boosheid van de wereld al te veel quaeds toe-schrijven: quanzuys als of het een zeltzaam dingh ware, dat eene alghemeyne vervuylnis des luchts de maghtighe meer zoude spaeren dan yemand wt den gemeynen hoop.

26. Dit is die *Roffem*, onder wiens beleyd de Hertogh van Gelder *Karel van Egmond* zoo menighe oorloghen heeft wt-gehardet ende met voorspoed af-gelegh; die gants Nederland en de aenbuerende gewesten zoo dickwijls de koorts op de leden heeft geiaeght; die na de verzoeningh en af-stand van Hertogh *Willem*, den Keyser tot den laetsten snick toe volstandeliken is by-gebleeven. Men geeft hem na dit manhaftigh spreek woord, 't welk hy veeltijds in den mond had, dat het branden het meeste \* *verciersel was van den oorlogh*. Doch hoewel hy te *Antwerpen* is geruht, is hy echter begraven ende sijn rift neder-geleyd in het kercken van syne Heerlijckheyd *Roffem* in Bomeler-weerd. Alwaer naderhand, ten tijden van *Mendoza*, sijn graf door een Spaens zoldaet (gissende moegelijken, dat hy by sijn leeven een hoofd-ketter ofte scherp vyand van Spanien was geweest) is geopend en 't lichaem wt de kiste gehaald, doch op het verwijt van een ander Spaniard, voort weder in sijn plaets gezet; daermen aen beyde sijne zijden twee bus-koghels vond, zoo dat hy zelfs na sijn dood vuyr en vlam schieen te blaesen: gelijk ook sijne huysinghe tot *Arnhem* by hem getimmerd en bewoond, al noch eenighe Nickersen Veld-duyvelen met hoorens op de kop, gewapende krijghs-luyden en andere vreesfelijke dinghen, van buyten is vertoonende. Andere † verhaelen; dat alfdoen sijne doode beenen, als een kostelijk iuweel, wt last van den Cardinael *Andries van Oostenrijk* naer 's *Hertoghen-bos* zijn over-gebraght. Men zoude sijne deughden voor volmaekt moeghen houden, indien hy de wetten van den oorlogh en de gerechtigheid van de zaek in het dienen altoos zoo wel hadde betracht, als hy de handelingh van den oorlogh en kunst van 't af-rossen te deegh verstond; aengesien hy in spits-vinnigheid, haestigh beraed en lijdzaamheid van arbeid sijn meester niet en vond; noch ook in daedelijke manhaftigheid, die hem zoo eyghen was; dat men de knevels van sijn baerd, † zoo men zeght, veeltijds zag beweeghen en overeynd rijzen, wanneer hy tegen den vyand zoude aengaen. Zijnde in dit stuck den grooten *Schanderbeek*, den geessel der Turken, niet ongelijk; die zulke vuyrigheid be-

toonde midden in 't schermurzelen, dat het bloed met heele strenghen, als water wt een spuyt, wt sijne lippen wt-straelde. Na sijn af-sterven zijn sijne goederen, als een twist-appel ofte grabbelworp, onder de erven in stukken lappen gescheurd, ende door onderlinghe twist-gierigheid vermindert ofte aen vreemde handen gekoemen: waer wt dit zeghs-woord ontstond, dat *Roffems goederen met den deghen waren gewonnen, en weder met de pen verteerd*. Behalven dat de mannelijke na-laetenschap van dit edel geslacht, als tot een toe-maet van plaeghen, rechtevoort t'zaemen met den naem van *Roffem* t'eenmael is wt-gestorven. Want *Roffem* niet dan eene eenighe dochter had geteelt, geheeten *Anne*, welke met eene aengeboorene stommigheid gestraft ende daer over schaemachtigh zijnde, op zeeker Huys niet verre van *Utrecht* buyten het gewoel van menschen wierd op-gevoed. Het laet half ongeloovelijk (hoewel ook anders het doorluchtigh voor-val, sich eertijds vertoonende in den zoon van den Koningh *Cyrus*, alle twijfelmoedigheid in desen kan weg neemen) 't geen met waerheid van haer word verhaeld. Hoe te weeten in haer volwassen ouderdom (als wanneer sy, om zeeker haer dingh-tael te vervolgen ofte te voorderen; by de Richters van *Utrecht* was gegaen ofte ontbooden, ende aldaer yet ongemeyns haer voor-quam) door eene schielijke ontfsteltens haer tongh is los geworden, ende zedert dien tijd noyt haer plicht heeft geweygert. Dit heeft my gedocht van *Roffem* ende den sijnen kortelijken voor te stellen, als van den eersten en vernaemdsten krijghs-held die oyt in *Gelderland* heeft in de wiegh geleegeghen, ende wiens naem niet alleen by huys maer ook elders zoo † ruchtbaer is, dat noch op desen dagh die van den *Haegh*, *Antwerpen*, *Loeven* en *Parijs* niet zonder roem en yinghe sijner gedenken. In syne plaets quam *Willem van Nassouw* Prins van *Oranje*, die, noch iongh van iaeren maer volwassen van verstand en oordeel zijnde, na 't voltrecken der werken van *Charlemons* het Slot *Fagnol* in-nam en vernielde, timmerende aen een bequaemer oord een ander, ende de Stad *Philippe-ville*, na des Keyfers zoon alzoogenoemd, sterk maekte.

27. De Keyser verdrietigh over den teghen-spoed, welke hem te vooren van de *Duytse Vorsten* ende nu van den *Franssen* aenquam, ende sich daghelijx zwacker bevoelende, begon in ernst op sijne *Spaensse* reys te denken; te meer, alzoovoor heen sijne moeder *Iohanne van Aragon* te *Madril* was over-leeden, welke na dood van haer man *Philips*, van hert-zeer en yver-zucht in eene krank-sinnigheid was gevallen,

† *Martinus Rossemius*, homo ad quilibet audendum maxime impiger, miles non minus strenuus quam belli Imperator consultus, prodicionibus struendis à natura fictus atque compositus; cuius ductu olim Haga Hollandiae, intuentibus propemodum praecipuis etiam eius Insulae civitatibus, erat direpta. Ita Iohannes Servilius in libello, cui nomen Conjuratio Gelro-Gallica in Antverpiam. De illo sic nofter Scriptor: *Anibal in castris, Romanus in agmine Caesar, ROSSEMIUS Gelro solus utrumque fuit. Illum Caesaræ formidavere cohortes, Illo sepe fuit Gelria tuta Duce.*

\* *Het magnificent. Autor sic extulit: Sicut canticum Magnificat exornat vesperas, ita Incendia bellum.*

† *Aub. Mraeus in Chron. Belg.*

† *Hæc & quæ sequuntur ex relatu fide dignorum tradimus.*



1555. zoo dat sy met beuzelinghen en mijmeryen, op de wijze der kinderen, voort al haer leeven toebrecht. Haer wt-værd wierd van den Keyser te *Brussel*, ende van *Ferdinand* binnen *Augsburgh* gehouden. Onlanx te vooren was *Philips* wt *Engeland* over-gekoemen, op wien de Keyser, alle sijne hoogheyd, als een langhen en lastighen tabbaerd, van zelfs wt-treckende, van fins was zoo veele Rijken en landen over te zetten. Dit geheymenis door de *Neder-landen* ruchtbaer wordende, zijn de Staeten in den *Wijn-maend* by een geschoold, alwaer hy verklaerde, *'eene-mael van voor-neemen te zyn het bewind af te treden, ende sijne ziel en ziekte gaede te slaen, welke niet alleen by borten weder quam, maer alle daghen ergherde, ende overzulx het geluck van sijn zoon te zetten tegens den voorspoed des Koninx van Frankryk; welken sijnen zoon, als een iongh, be-daerd en deughdelyk Vorst, by haer luyden, in sijne stede, voor-stelde, om den zelven als haer wetlijken Land-vorst en Erf-heer betaemelyke geboorsaemheyd, eer en trouw te bewijzen.* Na deze woorden is *Philips* op-gereezen, kussende met eene diepe ootmoedigheid sijns vaders handen. De vader heeft hem wederom minnelijken om-armt, ende de hand op sijn hoofd legghende, voor Vorst der *Neder-landen* verkläert en alle heyl toe gewenst; met vermaeninghe, dat hy God boven al zoude voor ooghen houden, ende de wetten beschermen, als zijnde de byzonderste zuylen en grondvesten van eene gezeegende heerschappye. Wanneer *Philips* daer op sijns vaders hand wederom had gezot, ende de Staeten meteen beleefden wenk gegroet, heeft van sijnen 't weghen *Perenot* Bisschop van *Atrecht* in de *Fransse* tael des *Koninx* dankbaerheid tegen sijn vader en goeden zucht tegen de *Nederlanders* in 't breed wt-gemeeten; geevende in 't voorby gaen den *Franssen* een schimp-schoor, wt zaeke sy de billijke vredes-middelen hen te *Grevelingen* onlanx aen-gebooden hadden af-geslaeghen. Daer na is *Jacob Maes* op-geftaen, dankende wt den naem van de 'tzaementlijke *Neder-landers* den *Koninx*, ende hunne trouw, leeven en goederen gelijk sy den vader gedaen hadden, hem toeygenende. Als *Philips* gezeeten was, heeft de *Koninginne Marie*, door welkers kloeken raed de *Neder-landen* nu 33. volle iaeren met lof waren bediend, haer ampt mede op-gezeyt. In hare plaets is op-geschooven *Philibert Emanuel* Hertogh van *Savoie*. Alldoen is de Keyser, leunende op de schouderen van den *Prins van Oranje*, wt de zael gegaen. Een maend ofte twee geleeden, heeft hy de Staeten wederom op de zelve plaets bescheyden, ende alle syne Rijken, eylanden en gewesten zoo in dese als in de nieuwe wereld sijn zoon op-gedraegen; doende te gelijk eene bezendingh aen sijn broeder *Ferdinand*, ende hem na over-leveringh van de kroon en staf, vermaenende om de zorgh van 't Rijk in syne stede aen te vaerden, ende sijn zoon *Philips* de *Duytse* Vorsten en Steden aen te prijzen.

28. Maer vermits in *Italien* ende omtrent de *Neder-landen* de *Keyserse* en *Fransse* noch een sterken krijg dreeven; hield de Keyser daerop aen, dat men, indien de vrede niet verkrijghlijk en was, ten minsten eene wapen-rust voor eenighe iaeren zoude beraemen; welke ook onlanx daer na in 't Klooster *Vauchelle* by *Kamerick* is beslooten, in den aenvangh van 't iaer 1556.

De voor-waerden waren, dat 'er te land ende te water, zoo wel in de *Neder-landen* als door *Italien*, ende aen andere gewesten, zittende onder 't gebied van beyde *Koninxen*, een vijf-iaerigh bestand zoude wesen, ende een yegelijk middeler-wyl vol-barden in 't bezit van de plaetsen met de wapenen veroverd. Aen weder-zyden wierd de *Paus* hier in beklemd, dan de *Napessse* en *Siciliaensse* ballinghen van den *Keyser* wt-bedonghen. Doch dit beiteck is noch binnen 's iaers te niet gegaen en verbrooken. Korts daer na op den 6. van den *Lente-maend* heeft sich een groot en luchtigh gesternte, zwierende met een gekronkelden hayrighen staert, 12. heele daghen in het teyken van de \* *Waegh* \* In Li-  
vertoont. De *Keyser* duydende, dat hem dese boode den dood quam aenzegghen, ende hem de weet doen van sijn huys by tijds op te schicken; beval alles tot sijn vertreck gereed te maeken, 't welk hy den *Raed van Spier* door brieven ook aendiende, reysfende voort tegen 't begrip des zomers naer *Souburgh*, een Slot in *Zeelandia* van hem doen bouwen; om van daer met een goeden wind op *Spanien* 't zeyl te gaen. Daer na schreef hy mede aen de *Standen van Duyts-land*, ende verwittighdeze, dat hy de zaeken van 't Rijk sijn broeder *Ferdinand* *Rooms* *Koninx* had aen-bevoolen; met verzoek, dat sy hem voortaan wilden gehoorzaemen. Maer wel weetende, dat het recht van verkiesingh en afstand aen 't believen der *Keur-Vorsten* was hangende, heeft tot dien eynde den *Prins van Oranje* met veele deftighe mannen wt-gezonden, die echter niet dan 't twee iaeren laeter, om menigherley belezelen, hun last vol-trocken. De *Keyser* sijn af-scheyd neemende van sijn zoon *Philips* ende den *Hertogh van Savoie*, is op den 16. van den *Herfst-maend*, met syne zusteren de *Koninxen* *Eleonore van Frankryk* ende *Marie van Hungaryen*, van *Suburgh* met een Oosten wind af-gestecken, ende binnen weynighe daghen te *Laredo* in *Biscayen* geland. Nauwlijx was hy wt het schip getreden, wanneer de vloot door eene onstuymighe vlaegh in de haven schielijken is verspreyd, ende het hoofd-schip gezonken, als 't welke den *Keyser* ende des *Keyfers* geluck niet langer en zoude voeren; ten zy dat door dit onweder zijn voorgespeld de *Neder-landse* onrusten, na des *Keyfers* vertrack ende meeftna sijn dood gebooren, waer door het schip van sijn staet niet alleen schier is om-gekeerd, maer ook het beste deel van 't Huys van *Oostenryk* af-geruckt. Aen strand koemende zoude op syne knyen hebben gevallen, ende de aerde gekust, zeggende: *Zyt gegroet, mijne lieve moeder, ick ben bloot wt mynes moeders buyk gekoemen; tot u, als mijne tweede moeder, keer ick naekt wederom.* Van daer is hy op een ros-baer naer *Valladolid* gedraeghen, ende wijders na 't *Ieroons* Clooster. Op dit iaer hebben de *Gelderse* aen handen van *Philips van Montmorency* *Grave van Horn*, hunnen *Stad-houder*, in het af-wesen van *Koninx* *Philips*, den eed gedaen, die het *Venloeffe* verdragh mede op nieuws bevestighde.

29. Ick weet wel dat de waerdigheid van de *Tijd-schrijvers* meeft daer aen hanght, dat sy sich bemoeien met het verhaelen van zaeken van groot gewicht en diep geheym. Dan dit en raekt niet zoo zeer de geene, die, aen 't begriep en de geschiedenissen van een byzonder

† Vid. autor pag. 871.

1556. land gebonden zijnde, wt gebreck van stof dickwijls van d'een tack op d'ander over-huppelen, noch altoos een spoor en de Heeren-wegh konnen houden, dan zomwylen een nood-wegh en enghe steeghen moeten in-slaen, ende wt alle bofsen hout by een sprockelen. Zoo doen wy ook, ende gaen nu met een kleynen sprongh over tot Over-Yffel, ende tot een naerder vertoogh (vermits andere door onkondigheit ofte verzuym dese dinghen voor by vaeren) van de omstandigheden die omtrent de in-huldigh van den Grave van *Arenbergh* zijn voor-gevallen; om den vermoeyden lezer eenighe wt-spanninghe te geeven, ende te gelijk een voor-beeld aen den geenen, die in diergelyke zoo slaef-achtighe als moeyelyke gewoonten veel-tijds te veel ofte te weynigh doen. Op den 15. † van den Winter-maend was *Ian van Ligné*, Grave van *Arenbergh* en Stad-houder van Over-Yffel, door die van *Deventer*, de eerste onder de drie Hoofd-steden, met omtrent 80. paerden ingehaeld, ende met het lossen van 't grof geschut gewellekomd. Op den 16. zijn op het Raedhuys erscheenen de gemeyne Ridderfchap des lands ende de geschickte der drie moeder-steden: naementlyken van *Deventer*, *Ian van Dotechem*, *Arend van Oldenniel*, *Geeraert van Yerte* ende *Goert Swaefken*: van *Kampen*, *Egbert ten Bus*, *Henrick de Wolfs*, *Herman Kruse*, ende *Meeftter Herman van de Vecht*: van *Zwol*, *Ian van Haerft*, *Jacob Duyfsterbeek*, *Meeftter Henrick van Thijl*, en *Timon de Goyer*, neffens de volmaghtighers der kleynere Steden: daer sy beraedslaeghden, dat men de beraemde verklaeringh, alle nieuwigheit ontzeggende, by den Stad-houder voor de huldighe zoude doen onder-teykenen. Daer na werd geleesen het ontwerp van de eeden over en weder te doen, ende beslooten daer van te maeken zes brieven, by den Stad-houder te verzeghelen; met noch een zevenden brief, zulende alleen vervaeten de huldighe en den eed van de landschap aen den Koningh gedaen, ende by den Stad-houder werden bewaerd. Van de zes paer andere brieven was 'er beraemd, dat die van *Salland*, *Twente*, *Vollenhoe*, *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, elk een dubbel weder-kleed zouden hebben. Na dese voor-speelen zijn 'er twaelf wt de Ridderfchap met de gezanten der Hoofd-steden by *Arenbergh* gegaen, om hem de boven-staende verklaeringh in voor-raed te laeten onder-schrijven. Daer na hebben sich de Stad-houder, Cancelaer ende Raeden wt de Proofdy naer 't Hof begeeven by de last-hebers van de landschap: daer de Cancelaer *Meps* van weghen den Koningh eene treffelyke redeningh aenvingh, welke van zommighen niet zonder natte ooghen werd aengehoord. Waer op *Arenbergh* de Staeten van 's Keyfers eed heeft vry-gesproken, ende met een over-gelanght een zend-brief aen de landschap, met een bygaende volmaght onder des Koninx zeghel en hand, om huld en eed te doen en wederom te ontfanghen. Doen heeft men hem voor-gehouden een schoon \* boek van de vier H. Leeringhen ofte gezanten van onsen Saligh-maeker, 't welk men meynt met de eygene hand van *H. Lebuin* geschreeven te zijn; daer hy ende daer na de Staeten de handen hebben op-geleght, ende den

\* *Euan-gelie-boek*

† *Getrocken wt de op-teykeninghen van wijlen Erneft Witten.*

huld-brief bezwooren, waer van het mergh zoodaenigh was: *Arenbergh* zwoor ende loofde wt den naem en in de ziel des Koninx, ende zoo voor den zelve als sijnen erven; dat de Koningh de H. kerk, als mede weduwen en weezen, zoude voor-staen; de Ridderfchap, Steden, Sterkten, landen ende luyden van Over-Yffel onderhouden by alle haere Land- Stad- Leen- ende Dijk-rechten, ende in 't gemeyn by alle haere vryheeden zoo wel van der Ansen als andere, die sich hadden ende tot nu toe deughdelijken gebruykt, de zelve beschermen en doen beschermen na 't wt-wyssen der Keyzerlijker brieven op den 21. van den Sprockel-maend des iaers 1527. daer van gemaeckt, ende voorts alles doen en wesen dat een goed Erf-heer en Land-vorst te doen ende te wesen schuldigh was.

30. De Ridderfchap en geschickte der drie Hoofd-steden vertoonende de Staeten van Over-Yffel, als mede die van de kleyne Steden, zwooren hier tegens voor haer en haere erven, den Koningh als hun anderen Erf-heer, en sijner nakomelingen in 't Hertoghdome van *Brabant* en *Graefffchap van Holland*, vrouw en onderdaenigh te zullen zijn. Daer na hebben aen d'eene zijd *Willem van Buckhorst*, van weghen *Salland*; *Goossen van Raesfeld*, van weghen *Twent*, ende *Baldewijn Haghen* voor het land van *Vollenhoe*, neffens de Burgemeesters Schepenen en Raeden van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, ende aen d'andere de Stad-houder dese over-draght verzeghelt. Na al desen handel heeft sich *Arenbergh* wt de groote kamer van 't Hof vervoeght naer den Brink, daer men op de trap van de waegh een gulden stuck zag hanghen; ende na dat *Mepske* op nieuws hadde gezwetft, zijnde eeden aldaer over en weder vernieuwd, ende het geschut weder los gebrand. Doen vertrock al dit gezelschap naer de *Steenre*, daer sy vrouw-volk en een hoffelyke maeltijd vaerdigh vonden, ende dien dagh voort met slempen, roemers wt te veeghen, verheughelyke snaer-speelen, danzen en springhen ten eynde braghten. Naderhand heeft ook *Arenbergh* aen al den adel, den Raed van *Deventer*, als mede aen den Stede-gezanten van *Kampen* en *Zwol*, ende aen een grooten sloop van *Luffrouwen* en dienaers, een kottel gast-mael gegeeven: daer acht aemen wijns wierden gedronken. Dan die van *Deventer* waren hem hier met een heel voeder wijns te gemoet gekoemen. Belangende de nieuwigheit welke die van Over-Yffel hun Stad-houder deden verzweeren, daer mede werd voor al gemeynd de *Cancellye*, die sy, als eene vyandin en dieveleydster van hunne vryheid, niet langher en begheerden te gedooghen. Onse Geldersse hadden mede op desen tijd tegens zommighe hoofd-stucken van de Keyfersse *Cancellye-wetten* menighe bezwaernissen † en klaghten in 't wit gestelt, welke door den Grave van *Horn* den Koningh wierden voor-gehouden: die met syne Raeden te raed gaende een kort tegen-bericht daer op dede, eenighe rouwe en aenstoetelyke plaetsen door eene nieuwe en zachtere wt-leggingh vereffende, andere dinghen verschoonde ofte tot rijpere over-legginghe spaerde, ende aldus een deel behield ende een deel over-gaf. Doch aengesien dese zaek het stuck van de rechtsvoorderingh meest aengaet, ende de byzondere ontledingh van alle twijffel-stucken al te langhtemigh en verdrietigh zoude vallen; willen wy

† *Ex absoluteis mstis.*

daer

daer van tot op een beter tijd ftill zwijgen. Herman Gravete Nijvenaer en Moers deed eene beweeglyke vertooningh aen de landfchap; hoe hy ende fijn vader Willem wt hun recht-maetigh bezit van den Moerffen tot te Thiel ende van de Moerffe op-komften in de Ampten van Keffel en Kriekenbeek, geweldelyker wijze en buyten voorgaende kennis van rechten, waren ontzet, ende het genot daer van nu op het elfde iaer ontbeerden: onafgefen fy fich daer over menighmaelen hadden beklaeght, ende hunne voor-zaeten in de quaedfte tijden voor de Vorften en 'tland van Gelder hun lijf en goed dickwijls gewaeght. Verzocht derhalven, dat men hem fchadeloos weder tot fijn oud gebruyk wilde helpen, ende daer by hand-sterken ter tijd hy met behoorlijk landrecht daer wt ware verwonnen. De Staeten hebben hem gaerne de ooren geleent, tot fijn behoef den Stad-houder Montmorency ende Grave Karel van Lalain (die doen, als laft hebbende vanden Koningh, om yet anders in Gelderland vertoefde) af-gevraeght of hunne maght zoo wijd ftreckte om defe zaak af te richten, ende, verneemende dat Montmorency fich mede eenzydigh verklaerde, met Lalain alleen raed pleeght.

1557.

31. In 't begin defes iaers had de † Koningh door fijn Stad-houder den Staeten van Gelderland te kennen gegeven, hoe (niet tegenftaende de rust en 't heyl fijner landen de Franffe stille-zaet hem hadde doen aanneemen, op hoope dat het een trap en in-gangh zoude wesen van eene eeuwighhe vrede, ende hy daerom meest fijne reys naer fijne andere Rijken, daer fijne tegenwoordighheyt niet min dan hier noodigh en was, had wt-gestelt) nochtans de Koningh van Vrankryk, verkeerde paden in-flaende, de Stad Douay had gepooght te verraffen, ook op 't zelve pas hier ende daer aen de grenzen op de arme onderzaeten gerooft en toe-getaft, ende de zelve in fijn Rijk aengehouden; ende zulx tegen de wapen-rust by hem bezwooren en verkondighd, en zonder eenighe aenzegginghe van vyandfchap; befmuickende fijn voor-neemen met eene verferde verfchooningh, ende hem Philips een valffen laek op-leggende, als of hy eerst de Stad Metz zoude hebben willen verkloeken. Ende hoewel defe onrechtvaerdighe terginghen hem dwonghen tot eene rechtvaerdighe weder-wraek en noodweer; ende hy daer aen liever alle de in-komften fijner Rijken wilde te kost legghen, fijne Heerlijkheden verkoopen en geld op fchade op-neemen, dan defe landen met nieuwe beeden over-vullen: zoo en twyfelde hy echter niet, of de onderzaeten zouden op den hooghen nood en hun eyghen gevaer aenschouwneemen, ende hem van zelfs de hulpelyke hand toe-reyken. Doch alzo het noch te vreegh in 't iaer was om in 't veld te trecken, docht het hem geraedzaam, terwijl alles daer toe wierde verwaerdighd, een ruck-reys te doen naer Engeland tot fijne gemaelin, om op haere zaeken en ghefchiften te letten, van daer by-ftand te ontleenen, ende te gelijk den kloop van vriendschap tuffchen de Engelffe en Nederlanders wafter aen te huelen. Middelewyl had hy de Stad-houderfchap en Veld-beerschap vertrouwt aen fijn neve den Hertogh van Savoye, die voor heen zoo onder hem als fijn vader tot defe bedieningh was gebruykt en wightrigh bevonden ende daer en boven met een bitzen haet ontfteeken tegen de Franffe, die hem buyten recht fijn erf-tael ontbielden. De landfchap (achtende den rechten tijd te zijn om een weder-verzoek te doen, wanneer men yet

van haer verzocht) gaf tot befcheyd, dat, alhoewel rechtvoort de duyre tijd en armwede zoo groot waren als men by menschen heughen niet en had gehoort, fy echter den Koningh gaerne na haer vermoeghen wilden ontzeten, zoo hy ze by haere vryheyd en 't verdragh van Venloe wilde band-haeven; ende eerst en voor al de menigerley gebreeken vande Cancellij-wetten af-ftellen, waer van fy aenwijfinghe deden, ende van de zaken welke fy tot de Vorftelijke kennis meynden te behooren. Ende alzo de Stadhouder zwaer-hoofdigh was om defe ftucken den Koningh voor te draeghen; wt vrees van ondank ofte een rood aensicht te behaelen, noch bevel zeyde te hebben om daer over wyder te handelen: verklaerden de Staeten, hun voor-ftel in alle deelen recht-maetigh te zijn, ende over een koemende met het gezeyde verdragh en webaeren der landen, noch daer van te moeghen af-wyken, zonder haer eyghen en der onderzaeten recht en vryheyd te verraden. Ende want 'er noch veele byzondere gebreeken voor handen waren; bevoelen fy, zoo 'er yemand tegens 't verbond meynde be-zwaerd ofte anders onder-druckt te zijn, dat die al fijn bericht en bewijs binnen een gezetten tijd aen de Hoofd-ftad van fijn Vierdeel zoude overleveren, om daer na by den Stad-houder en de Staeten op een vollen land-dagh daer in voor-fien te worden. Niet te min † hebben fy korts daer na, door onder-handelingh van Godert van Boekholt Heer tot Grevenbroek, den Koningh (na dat hy onder fyne hand had geloofd zulx het verbond van Venloe noch yemands recht afterdeelighe te zullen wesen) tot ftuyt van den krijghshandel tweemaal 100000. Karelfse guldens ende den Stad-houder 10000. gelyke guldens toegestaen, ende voort doen in-maenen; om den Koningh, die van de koop-luyden veele penninghen had op-genoomen, van de wightrighe fchade en 't bijtend woeker te verlichten. Doch heeft men in dese zettinghe dese befcheydenheyt gebruykt, dat de arme en onmaghtighe luyden daer van onbelast zijn gebleeven.

32. Daer na heeft het kraekeel, tuffchen den Paus en Philips te voeren gereezen, aenleydingh gegeven om de stille-zaet af te breeken, en het mom-aensicht 'eenemaal af te legghen. Alzo de Paus door de vleyeryen van de Hertogin van Valentinois, Koningh Henrick vast aen fijn zeel kreegh, ende zoo veele wt-werkte, dat de Hertogh van Guysse op het volgende iaer met fyne Franffe hulp-fchaeren naer Mirandola af-quam. De Paus had mede eenighe 1000. Duytffers en Italiaenen in de wapenen. De Hertogh van Alba Onder-Koningh van Napels braght hier tegens zoo veel volx op de been, als hy immers grijpen en vanghen konde. Tot dat Guysse na verfcheyde † over-winninghen (wt zaek hy den Hertogh van Alba niet aen ftill-ftaen kryghen noch tot een kamp-ftrijd konde dwingen) genoodzaekt wierd weder naer huys te keeren, ende de Paus met den Spaniard te dedinghen. Want na dat Philips op de grenzen van Vrankryk bereeds een zeghen had bevochten, versterkt met eenighe oude Engelffe benden hem door fyne egemael de Koningin Marie toe-gefchickt, begonnen de Franfman en Paus heel te verflauwen; te meer, wanneer haer voort daer na in d'ooren klonk het inneemen der Stad S. Quintin door de Spaenffe,

† Ex literis ad Vaging.

‡ Vid. auctor pag. 869. &amp; seqq.

† Erwinus hæc ex antiquis schedis.

1557. ende het verliessen van een geweldighen veldslag; waer in wel 3000. Franse waren gesneveld, ende onder andere *Ian van Borbon* Hertogh van Engyen, *François* † Onder-grave van Tourenne, met veele Grooten; ende de Veld-heer *Anne Montmorency* Stal-meeſter van Vrankrijk met beyde syne zoonen gevanghen, als mede de Hertoghen van *Longueville* ende *Mompensier*, neffens schier al den adel ende hoptmans van de Duytſſe roeden, ende 4000. mannen te voet. De overighe berghden ſich na't bygeleeghen bos ende in de Stad *Fere*. Waer op de Koningh te *Compiègne* syne ruyterye verzaemelde, nieuw volk aennam, ende de Steden rondom, ook *Parijs* zelve, met bezettinghe vervulde. Op ende voor defen tijd hadden *Herman van Bronckhorſt* Heer van Batenburgh en Steyn, ende *Diderick van Bronckhorſt* en Batenburgh, Vry-heer van Anholt, op den Keyſer en Stad-houderſſe *Marie* etlyke reyſen gebedden om weder-inruyminghe van hunne goederen op de Velouw geleeghen, ende by haer in pandſchap bezeeten, welke ſy klaeghden hen door *Karel van Egmond* aenmaetigher van't Vorſtendom Gelder wel eer te zyn onthouden. Waer over ſy toelaet-brieven van de Stad-houderſſe, met toeſtemmingh van Koningh *Philips*, verworven hebbende, alſdoen den Momber van Gelderland naer *Mechelen* ginghen verdaghvaerden; alwaer verſtaen wierd, dat men de Heeren van *Bronckhorſt* de voorzeyde goederen zoude weder-geeven, ende laeten gebruyken ter tijd toe ſy van hare pand-penningen zouden zyn vernoeghd. Inſgelijx gaf *Lamorael* † Prins van Gaveren en Grave van Egmond te kennen, hoe ſyne voorzaeten zedert het iaer 1471. de Banneryen van *Baer* en *Lathem* vreedzaamlyken hadden bezeeten, ter tijd toe delaeft over-leeden Hertogh *Karel* (wt zaek Grave *Ian van Egmond* ſich had begeeven tot des Keyſers ofte ſyner voor-vaderen dienſt) het Slot te *Baer* met kraght van volk van oorlogh had belegghert en bedorven, ende de goederen van *Baer* langhe iaeren, dan die van *Lathem* voor altoos ingehouden. De Hertogh van *Savoie*, door de Raeden van Staeten ſijn beſcheyd hebbende beſichtight ende raed gepleeght met de Raeden van Gelderland en Reken-kamer van *Brabant*, heeft den toonder, ten aenſien van ſyne heerlyke dienſten, de Heerlykheyd van *Lathem* weder doen ontledighen, mits dat die t'zaemen met *Baer* voor altoos blyven zoude aen't land van Gelder als haere Overigheyd, ende in de algemeyne landſchatinghen haer aendeel mede toelegghen. Niet langh te vooren was te *Frankfort* aen de *Meyn*, door de verkoozene Vorſten ende richters *Otho*, *Henrick* ende *August* Keur-Vorſten, neffens *Willem van Cleve* en andere, in vriendschap gemiddeld het dingh-tael over de landſchap van *Catznellebogh*, 't welk langher als 50. iaeren tuſſchen de Vorſten van *Hessen* ende *Nassouw* ongeuyterd had gehanghen; dat *Philips van Hessen* het *Graeffſchap Catznellebogen* behoudende, aen *Willem van Nassouw* Prins van *Oranje* 600000. goud-guldens zoude wt-keeren, ende den zelve het *Graeffſchap Dietz* voor 150000. goud-guldens weder-leveren.

† Viconte; *quamvis vocabulum illud nostrum non plane Gallico respondeat.*

‡ *Ex ſupplice libello Comitum Egmontij.*

33. Maer *Guyſe* wt Italien met ſijn legher in Vrankrijk beland zijnde, ſtond eerſt beteuterd, waer heen hy het volk beſt wilde voeren, te weeten tot een nieuwen tocht, ofte om den vyand de over-heerde plaetſen weder wt de handen te wringhen. Doch gemerkt die nu van volk en alles in overvloed waren voorſien, nam hy een ſtout voor-neemen, van *Calais* hoewel in den winter te vermeesteren: verſtaende wt de afgezondene verſpieders, dat het met Engelſſe niet zeer ſterk en was bezet. Weſhalven hy ſyne heyr-kraght, om den vyand te blind-doeken, verdeylde, ende dan hier dan daer om-zwierde; tot dat hy eyndlijken het legher van *Nevers* te baet krijgende, in *Boulonnois* is getreden, gebaer maekende van den zelve te willen ſtellen tot Stad-houder van *Ardes* en *Boulogne*. Daerna, de baen klaerſiende, is op het onvoorſienſte voor *Calais* geruckt, legerende ſich op den eerſten dagh van't nieuwe iaer omtrent een mijl van de Stad, waer omtrent de Engelſſe een land-weer op den dijk hadden, welke door 3000. busſchietters met den eerſten aanloop is over-rompeld. Deſe over-winnigh baerde bereeds by de Franſſe een grooten moed, die hier op met hun geſchut de Stad zyn genaerderd, om in den morgen ſtond daer op te ſpeelen: vermits de meeſte hoope van *Guyſe* geleegeen was in de haefſtigheyd; die ook zonder langher te draelen den mond van de haven, den *Rijs-bank* genoemd, ende van eenighe Engelſſe bewaerd, zonder bloed te plengen over-ylde, zoo dat daer door ſijn legher noch voor 't voet-volk wt de *Neder-landen*, noch voor de Engelſſe ter zee veel had te ſchroomen, ende alle aenkomsten nu geſlooten waren. Wijders liet hy zes groote ſtukken teghen de ſtroom-poort planten, ende 300. ſlanghen om de veſten dael te ſchieten, daer nevens borſtweeringhen gereed maeken; niet anders als of hy aen die zijd al ſijn geweld had willen te werk ſtellen. Maer na dat hy een weynigh op die poort had gedondert, ende de vyand voor den Burgh, die van binnen met geene tegenwerken was verzorghd, niet en vreesde; ſtelde hy tegen alle vermoeden 15. ſtukken tegen het Slot, ſchietende met zulken kraght, dat men over de 30. mijlen van daer het gedreun vernam; tot dat ten laeſten de muyr zoo was geſcheurd en ingeffort, dat de Franſſe, aen het zwaerd rijghende al wat hen voor-quam, den Burgh met geweld be-maghtighden. Devyanden met ſpijens ſchaemte in-genoomen, ende hun groot verlies al te laet behertighende, deden vaſt alle moegelyke moeyten om het Slot weder te winnen; doch zonder baet ende met neder-laghe van 200. mannen. Op het wterſte is de Heer *Dumfort* met *Guyſe* in verdragh getreden, ende *Calais* de ſleutel van Vrankrijk, na langhe kraekeelen en werreryen, op zeeke beſteck weder onder ſijn ouden Heer gekoemen; na dat de Engelſſe nu 210. iaeren daer in hadden genettelt. Deſe daed van *Guyſe* ſcheen alle geloof en menſchelyke kraghten te boven te gaen, voor al op zoo een ongelegen tijd van't iaer; die op dit ſijn geluck ook niet en heeft geſlaepen, maer *Guines* ende andere Sterkten omtrent de zee daer nevens vermeester.

34. Dan weynighen tijd geleeden is de kans wederom gekeerd. Want hoewel de Franſſe Overſte de *Thermes*, na't in-neemen van *Winox-berghen* en *Duynkerken*, die *Vlaemſſe zee-ſtrand* nu ſcheen

1558. Scheen in zijn geweld te hebben; ishy nochtans, vermits hy verzuymt hadde sich by den Hertogh van Guise te verwoeghen, omtrent *Grevelinghen* door *Lamorael Grave van Egmond* wt het veld geslaeghen, die behalven syne Nederlanders, Duytsse ende weynighe Spaeniards, ook by geval te hulp kreegh een groot deel Engelfse, welke met tien oorloghs-scheepen aldaer ter goeder uyrelanx den oever om-zweefden. 3000. Franse wierden gegreepen, ende onder de zelve de *Maetschalk de Thermes*, Stad-houder van *Calais*, in zijn hoofd verwond, ende meer andere doorluchtighe mannen. 't Gevecht is gehouden aen den mond van den stroom de *Aa*, schier op de kant van de zee. Alle de stucken, veld-teykens ende tros bleeven in den loop. Van de Nederlanders zijn'er niet boven de 40. gevallen, ende onder andere de *Heer van Peloy* met eenighe edelen. Met een is ook *Duynkerken* op 't zelve pas den Franssen ontweldighd, ende alle gewapende neder-gehouden. Ende alzo hebben de Koninghen *Henrick* van Vrankrijk ende *Philips* van Spanien, door dese weder-zijdsse neder-lae-ghen vermorwd, met mindere stijf-zinnigheyd in 't midden van den Wijn-maend sich tot een vrede-handelinghe in-gelaeten, by *Serkamp* een Klooster in *Cambresy*. Tusschen de gezanten wierd groote zwaerigheyd gemackt over *Calais*, 't welk de Franse, als met de wapenen gewonnen ende haer oud erf-goed, wilden behouden, ende de Engelfse wederom hebben, ofte zonder dat tot geene vrede verstaen. Onder dese haspelinghen is *Marie* van Engeland de bed-genoote van *Philips* gestorven, 't welk in desen eene nieuwe brabbelingh en veranderingh heeft gemackt. Alzo de Spaeniard, zoo langh sy in 't leeven was, de weder-inruymingh van *Calais* geenfins had konnen over-slaen; daer hy nu, na haer onvruchtbaer af-sterven; van dit verzoek lichtelyken scheen te zullen af-staen. Waer over, als *Philips* de Engelfse zaak zoo van stonden aen niet wel en konde van de hand schuyven, ende goed vond eene voordere wt-komst te verbeyden, de vergaderingh voor een tijd langh is gestackt, ende beslooten, de zelve op den eersten maend des volgenden iaers te hervatten. Op desen tijd verhielden sich in de bossen omtrent de gewesten van Gelderland en Over-Yssel veele snoode nachtegaels-vogels en snap-haenen, die hierende daer door 't stroyen van brand-brieven, welke sy aen de boomen ofte aen langhe stocken vast maekten, de land-luyden waerschouwden, dat sy een zeekeer deel gelds op zoo een plaets ofte onder zoo een boom zouden neder-legghen, ofte dreyghden ze anders met den brand en 't wegh-drijven van hare beesten. Sy ontleenden hunne naemen van die geene die al langh waren verstorven, sneeden het stom gediert op de velden de tonghen wt den hals, ende maekten sich by de menschen zeer vervaerlijk. Om dese knevelaers te onderzoeken, in hechtenis en tot straffe te brenghen, wierd allen Drossaeten en Ampt-luyden scherpe last gegeven.

35. Na het af-sterven van *Marie* (in welkers plaets hare zuster *Elizabeth* Koninginne wierd) heeft ook de doodelyke af-gangh van zijn vader Keyfer *Karel*, den Koningh van Spanien rouw doend draeghen, als mede van syne moeye *Eleonore*, des Keyfers zuster, welke eerst met *Emanuel* van Portugael, ende daer na met *François* den eersten Koningh van Vrankrijk in echt had

gezeeten. Des Keyfers dood, gelijk wel eer syne geboorte, was van een vreemde sterre voor-be-duyd, welke op den 9. van den Oogst-maend in den avond omtrent het \* hayr van *Berenice* aen den hemel sich openbaerde, wijzende met syne staert naer Spanien ende op het Ieroons Clooster alwaer *Karel* siek lagh, ende met het toe-neemen van deszelfs krankheyd sijn flicker-licht vermeerderende, tot dat op eene uyre de sterre wt de lucht ende *Karel* wt het leeven sijn verscheyden, op den zevenden vanden Herfst-maend. Dit is het eynd van dien grooten Keyfer, om welken tot den hooghsten eeren-top te verheffen, het geluck en de deughd hadden 't zamen-gespannen. Zoo wijs en vernuftigh was hy in zyne aenslaeghen, volstandigh in tegen-spoed, in voor-spoed zeedigh, ende ('t welk aller deughden kroon is) rechtvaerdigh in al sijn doen. Syn leeven was van kinds been af alleen in wigtighe zaeken ende verscheyde tochten geoeffend. Syne Godsaeligheyd en yver tot bevreedinghe van de geloofs-geschillen, bewijft de Kerkelyke vergaedingh van hem te zaemen geroepen, welke hoewel door eer-zucht van de Pausen ofte door 't beletzel van den oorlogh 'telkens verstoord, nochtans altoos van hem is hervat en voort-gedreeven. Behalven dat hy aen *Luther* en *Melanchton* op den Rijx-dagh te *Worms* sijn woord en vry-geleyde onverbreekelijk als een edel-man heeft gehouden; onaengefien hem doen ter tijd eenighe bloed-zieke menschen anders in 't oor bliezen; dien hy echter in 't begin te veel heeft toe-gegeeven, wanneer hy op haer aenstookten zulke strenghe en \* onbermhertighe Plackaeten, over den dwangh van de gemoe-deren en Gods-dienst, liet wt-schrijven, die zoo veele duyzend Gods even-beelden door beuls handen hebben doen sterven. Maer op 't laetste, wanneer hy om de wereldsse woeleryen te ontgaen naer Spanien zoude af-scheepen, heeft hy, die andere plaght te verwinnen, sich zelve verwonnen, schickende sich door heylighe overdenkinghen en zuchten tot den dood, ende 'telkens in den mond hebbende de spreuk van een van syne Rit-meesters, die van sijn dienst zoekende ontslaeghen te wesen, ende van hem gevraeghd zijnde na de waerom van zoo een zeltzaem op-zet, tot antwoord gegeeven had, dat men tusschen 't gewoel van dit leeven ende den sterf-dagh eenighen tijd behoerde ledigh te houden. Syne wt-vaerd is in den Winter-maend te *Bruyssel* door Koningh *Philips* ende de *Brabanders*, ook by de *Gelderse* en door geheel *Nederland*, ende eyndelyken op den Rijx-dagh te *Augsburgh* van sijn broeder den Keyfer *Ferdinand*, met eene ongewoone pracht en stemmigheyd gehouden. Een maend laeter is ook *Marie van Hongaryen*, voor desen Stad-houdersse der *Neder-landen*, eene trouwe gezelle van haer broeder den Keyfer op syne reys naer Spanien, den zelve ook in synen dood gevolghd, eene vrouw van byzondere deftigheyd, ende tegens der wijven aerd van een volstandigh en effen gemoed.

36. Op desen tijd hadden de *Lijf-landers* een bedroefden staet en smeekende neeringhe. Vermits † *Derpe*, 't welk eertijds door *Volquijn* Duyts-meester den Ruyssen met geweld was aengenoomen ende alwaer in den iaere 1220. een Bisschops-stoel was op-gericht, sich tegenwoerdigh weder onder den *Moskovijter* had begeeven. De andere Steden in die gewesten, na 't over-

T t gaen

\* Circa  
comam  
Berenices.

\* Sist op  
het iaer  
1550.

† Torpa-  
tum.

1558. gaen van *Derpt* met vrees aengetroffen, ende op haer eygen vermoeghen mis-trouwende, waren genoodzaekt wtheymsse Vorsten tot hulp aen te zoeken. Die van \* *Revel* en de adel van dat gesticht, met oorlogh en bittere brieven effen te voeren van den Groot-Vorst gedreyghd zijnde, deden aen *Christiaen* den drieden, Koningh van Denemarken, eene bezendingh, om met hare Stad en eenighe landschappen onder syne beschermingh te moeghen schuylen. Maer de Koningh sijn hooghen ouderdom, ende, om de ver-gelegenheyd der plaetsen en onzagghelyke maght van den Groot-Vorst, meer zwaerigheeden voor-wendende, nam sijn onschuld, dan beschonk ze niet te min met eenigh geld, voor-raed ende bus-kruyd, 't welk sy boven alle dinghen van nooden hadden. Daer na keerden sy zich tot de *Hanze*-Steden aen de Belt ende in Duytsland, schickende mede hunne volmaghtigers naer etlyke Steden in 't bedrijf van Gelderland, te weeten naer *Nymegen*, *Arnhem* en *Harderwijk*; als mede na 't gebied van *Over-Yffel*, alwaer sy aenden Steden-gezanten, die ze in 't Clooster van *Windeshem* bezochten, vertoonden, dat haer, na 't verlies van *Derpt*, de hooghe nood dwongh om van buyten bystand te bidden, hebbende al noch in versse gedachten, hoe in voor-tijden die van *Kampen* hen eenigh geschut en oorloghs-gereedschap tegens den *Moskovijter* hadden toe-gezonden; 't welk ook in der Steden-boeken tot eeuwige geheughenis stond aengeteykend. Doch was rechtevoort de staet van de *Over-Yffel* dusdaenigh, dat sy quaelijken konden doen 't geen sy anders wel wilden. Waer over de *Lijf-landers* met eene eereijke verschooningh zijn af-geweesen. Op den eersten maend des aenvolgenden iaers is Koningh *Christiaen*, waer van gesproken, over-leeden, ende weynighe daghen na hem sijn neve de gevangen Koningh *Christiern*. Gelijk ook mede de moeder vanden *Poolssen* Koningh *Sigismund*, Paus *Paul* de vierde met tien *Cardinaelen*, neffens de *Keur-Vorsten* van *Colen* ende van den *Palts*, de *Hertoghen* van *Ferrare* en *Venetien*, alle binnen den om-loop van een iaer buyten eenighe algemeene sterfte den *Keyser* naer de andere wereld zijn gevolghd; op dat ick nu niet en spreek van den Koningh van *Vrankrijk* *Henrick* den tweeden, die van gelijken op dit iaer door een iammerlijk ongeluck wt de levende is weggehaeld. Een bewijsselijk getuyghenis, dat gemeenlyken de stert-sterren in de *Rijken* en onder de hoofden des werlds eene merkelyke veranderingh ofte ramp voor-beduyden: hoewel een † van de opperste verstanden van ons *Gelderland*, om het tegendeel staende te houden, een heel boek heeft in 't licht gegeeven.

37. De Stads ‡ *Overigheyd* van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol* gaf in deze daghen aen die van *Zutvoen* te verstaen; hoe sy, belanghende den *Anzee-dagh* op den 30. van de *Hoy*-maend binnen *Lubeck* wt-geschreeven, niet ondienstigh en vonden met henluyden ende die van *Nymeghen*

† *Erycius Puteanus peculiari Tractatu.*

‡ *Ex variis, quae in curia Vadensi servantur, literis.*

en *Arnhem* opeen geleeghentijd en plaetz, ende met naemen binnen *Apeldoorn*, mond-spraak en onderlinghen raed te houden; of het te weeten de moeyten waerd ware dat elk in 't sijn dien dagh met eene bezendinghe waer nam, dan of men slechts syne meyninghe by schrift aen de Stad *Colen* zoude over-schicken. De hoofdstucken, waer op sy raed slaen en sluyten zouden, waren meest dese: Eerstelyken de nieuwe Koningin *Elizabeth*, als mede de Koningh van *Denemarken*, die op toe-koemende *Laurens* zoude gekroond werden, door eenighe *Steden-gezanten* geluck te bieden, ende met een te bidden om bevestingh van haere vrydommen. 2. Nademael op 't verganghen iaer binnen *Lubeck* was be-raemd, hoe men sich ter zacke van den toe- en af-voer in *Engeland* zoude houden, ende daer na op den dagh-vaerd te *Bremen* voor goed aengefien dat men te *Antwerpen* en in den *Nederlanden* van den *Engelssen* en andere volken de *Engelssse* voordeelen en gemacken koop en op de *Anzee-steden* verplaetsen zoude, ende wederom de voordeelen op *Engeland* dienende te *Antwerpen* en in die gewesten den *Engelssen* verkoopen, zonder hen nochtans den toe- en af-voer naer en wt de *Anzee-steden* toe te laeten: wat hier in best diende gedaen. Of men ook den *Meester* en *Steden* van *Lijf-land*, die rechtevoort van den *Moskovijter* zoo hard gedrukt en vervolghd wierden, ende waer voor de gezanten van *Mecklenburgh* en andere *Vorsten* zoo hertelijken aenhielden, niet eenigh onderstand en behulp zoude toe-segghen: te meer, vermits de *Steden* en 't gantse *Duytse Rijk* zoo na by 'tgevaer waren gezeeten. Op ernstighe straffen te gebieden, dat een yeder daer toe niet gerechtigd sich van de koopmans buffen, *Henssse* vennootschap en handel binnen een gezetten tijd zoude onthouden. Dewijl men ook voor heen eenighe *bondgenootschap* hadde op-gericht, om de welke te gestadighen etlijke *Steden-gezanten* niet gevolmaghtighd zeyden te zijn, dan sich beriepen op de rugghe-spraak van hunne meesters, dat de oudste daer van een volkoemen bescheyd zouden overbrenghen. Zoo d'eene Stad met d'andere in eenigheyd stond ende de zaak noch niet aen 't recht en diende, die gebreeken zouden op den aenstaenden dagh-vaerd werden voor-gedraeghen, ende met recht ofte minne af-gedaen. Te handelen met den Koningh van *Sweden*, met wien de verbondene *Steden* weggen eenige vrydommen min ofte meer manghels hadden. Nademael ook op 't verleeden iaer, wanneer de *Moskovijter* *Lijf-land* was in-gevallen, noodwendigh was geacht, dat de *Steden* den toe-voer en handel op de *Russen* ende naer *Wijburgh* in *Sweden* zoude staeken; ende men echter bevond dat niet alleen devreemde volken maer ook etlijke van de *Steden* de vaert hadden gebruykt, ende daer door de andere die stil hadden moeten sitten de neeringh ontfuolen, ende sich weder daer toe stelden, om, onaengefien de wederzijdssse verwantenis, in de vaert te volharden, tot merkelyk ongerief en beswaernis van de *Lijf-landers*: hoe men in dit stuck voorder zoude te werk gaen.